

ajándék helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3 Majoros Sándor novellája

12 Molnár Tibor tanulmánya

14 Interjú Vrábel Jánossal

2019. január 19. II. évfolyam 1. szám

vezéervers

Gulyás József

Egy ciklus elfeledett darabjai

15

a láthatár szél alatt
nyeléről leszakadt csillag
járható út és
egy régi égbolt a felszínen

egy ló a ködben dörömböl
és nyoma vész
a galambdúc ezernyi hangja

s a félvak padlason
árnyékban hever
kékcsíkos alsószoknyájában
a múlt idők csillaga
csak sejteni lehet
s mintha csontot aprítana
kint a mezei dúvad
a kóbor vérivó mezei állat

20

halántékunkon érezzük már
a végleges megoldást

s kezdjük törni fejünket
(kemény dió ez)
melyet magunk készítettünk
de később látjuk már
nincs végleges megoldás
és legyintünk
kopott irhánkba burkolózva

Fehér izzó hullámok

Távozók

esszé

MOZDULAT, EGYSZER

Ülök az asztalnál feszült figyelemmel, előttem finom, nemes papír kiterítve, rajzeszközök sorban, finom ívű acéltollak, téglékben tus, pác, lágy szőrű ecsetek, szilkékben lazúrszínek. Oldalt egy kis tálka, ami különleges, átlátszó anyagból van, üveg lehetne, de nem az, mert valahogyan változtatja a méretét, egyre növekszik, aztán visszahúzódik, de csak időlegesen. A szorongásom van benne.

Nincs festő, rajzoló, jeleket rovó, vésetet készítő, köveket faragó, agyagot formázó ember, aki ne érezne megilletődöttséget, amikor a nyersanyaggal szemtől szemben áll. A nyersanyag ugyanis az, ami szembesít. Ott áll előtted szűzien és tisztán, mint egy kérdőjel, egy utasításra váró húséges tekintet, kelyhét széttáró virág, egy önmagát önként áldozatra ajánló test, hadrendbe állt, harcra kész sereg. A teremtés lehetősége, a materia

prima. A teremtés pedig több mint lehetőség. A teremtés kötelesség: a fennmaradás, a fenntartás kötelessége. A folyamatos újrateremtés az öröklét biztosító, és az ember minden alkotásában ezt az eredeti, szent cselekedetet rituálisan megismétli.

A tudat története nem a gondolkodás története, hanem a tudomása. A tudomás pedig a ráébredés, ami az öröklétben visszhangzik.

Mindenki előtt él a kép, amint a filmbeli író dolgozószobájában az írógépből egymás után indulatosan tépi ki az elrontott íveket, amik szinte ellepik a padlót. Leegyszerűsített, de érzéletes ábrázolása a tökéletesre való törekvésnek. A legnagyobb tudós elmék megszállottan keresték, és ma is keresik a világmindenség egyenletét, a képletet, amely minden létező eredetét rejt. Szerzetesek, gnosztikusok, alkímisták, jógik, lámák, szúfi bölcsek és misztikusok járják

a megvalósítás útját a Teremtővel való egygyé olvadás, az ellobbanás, a minden lehetőség foglalata, a végső üresség felé.

Imára kulcsolt kéz, leborulás, eukharisztia, a szúfi taríka és a dhikr, a pörgő dervisek tánca, meditáció, kontempláció, satsang, zazen, kóan, budo, mantra, az alkímista mű processzusai: nigredo, rubedo, albedo, kísérletek, laboratóriumok, számításokkal teleírt táblák és tárhelyek, függvények, algoritmusok, elméletek és modellek. A Bizonyosság elérésének eszközei valaha, valamikor, most.

A Bizonyosság pedig nem más, mint a tiszta tudomása annak, hogy vagyok. Valaha, valamikor, most.

A Most pedig most van. Az egyhegyű pillanat.

Előttem a papír, kezemben az ecset. Kell egy mozdulat, helyes, erőteljes, de mértéktartó. A papíruniverzumban javítani nem

lehet. Oldalt, az asztalon a kis különös tál.

A szorongás a legnemesebb alapanyag, amibe művész az ecsetét márthatja. A szorongás a művészet számára ugyanis nem más, mint nyersanyag. Olyan, akár egy kifinomult hangszer: kihívás elé állít, inspirál, ösztönöz, megfontoltta tesz, leküzdésre buzdít. A szorongástól nem kell félni, a szorongással dolgozni kell. A használata, a vele való bánásmód pedig különleges képességet, tudást igényel. A művész a szorongást szemléli, vizsgálja. Közelebb húzódik hozzá, aztán ismét távolabbról figyeli. Tudja, hogy nem ismeri, mert a szorongás maga az Ismeretlen. Az ismeretlen pedig nem más, mint lehetőség. Üres, tiszta papír, feszítésre váró húr, bejáratlan út, ködbe vesző hegycsúcs, barlang mélye, végtelen pusztaság, suhanó árny, rejtélyes tekintet és kimondatlan szó.

folytatás a 3. oldalon

látószög

A SZÜKSÉGTELEN GENERÁCIÓ

*Maradj fölöslegesnek,
a titkokat ne leسد meg.
S ezt az emberiséget,
hisz ember vagy, ne vesd meg.*
(József Attila: Tudod, hogy nincs bocsánat)

1.

Még 1988-ban olvastam egy könyvet, a washingtoni székhelyű Worldwatch Institution adta ki, akkoriban minden évben adtak ki könyveket, és ezeket le is fordították magyarra. Akkoriban azt gondolták, hogy a technika és technológia, a robotok elterjedése azt fogja eredményezni, hogy a napi munkaidő le fog csökkenni nyolc óráról hatra. Vagyis a munkaidő a negyedével lesz rövidebb. Az az elképzelésük sem valósult meg, hogy a vasúti szállítás válik dominánssá, mert olcsóbb, mint a közúti. Sejtéseik tévedésnek bizonyultak, ugyanis a vonatról ki-be pakolás emberi munkaerőt igényel, és azzal sem számoltak, hogy a munkaidő helyett a foglalkoztatottak számát is lehet csökkenteni.

Szoktam egyébként is számolni, és ma az euro-amerikai kultúrkör országaiban a nyugdíjkorhatár sorra lépi át a hatvan évet, illetve sorra éri el a negyven végigdolgozott munkaév igényét. Ezzel szemben a demográfusok huszonöt, újabban pedig harminc évvel számolnak, ami a generációkat illeti. Érdekes, hogy a munkaidő, és az elképzelt jövő munkaideje, valamint a munkában eltöltendő évek és generációk váltakozása esetében is 4:3 az arány.

2.

Úton az ember nélküli gazdaság felé

A kis színes hírek között olvastam néhány éve, hogy Japánban egy olyan rendszert találtak ki, amely emberi munka nélkül termeli a zöldségeket. Mesterséges fényben robotok jönnek és mennek, ütemezik a vízmennyiséget, a tápszereket. Az eredmény: tiszta és szép zöldség. Azon persze lehet gondolkodni, hogy melyik zöldség a jobb, de a robotokkal termesztett zöldségeket biztos nem veri el a jég, nem támadják meg a rovarok stb. Számolni viszont lehet, egészen pontosan meghatározható, hogy mennyi lesz a termés. És ma az ilyesfajta kiszámíthatóság nagyon fontos. Egy ismerősöm Kanadából jött haza, mert nem bírta az ellenőrző munkát a futószalag mellett. Az autóba szerelhető légszákók egyik alkatrészét gyártották sorozatban, óriási mennyiségben és tempóban. Akkor döntötte el, hogy hazajön a kiszámíthatatlan Balkánra, amikor mondta a főnökének, aki az üvegkalitkájából figyelte a munkásokat, hogy az alkatrész, amit sorozatban gyártanak, hibás. Erre főnöke utasította, hogy csak a saját dolgával törődjön, és legyen ott a futószalag mellett, a munkások mögött, hogy a futószalagon dolgozók érezzék, hogy teljesíteniük kell. A termelés másnap leállt, mert a termék hibás volt. Az autógyárak tökélyre vitték a robotosítást, azaz még egy lépésre vannak attól, hogy kizárólag robotok gyártsák az autókat. A jelen pillanatban kétféle munkaerő dolgozik az autógyárakban: a valódi robotok és a robotmunkát végző emberek. Az

emberek munkája szigorúan ellenőrzött, minden csavar becsavarása, alkatrész behelyezése másodpercre meg van határozva. Idő kérdése, és a robotmunkát végző embereket is valódi robotok váltják fel.

Ma már nincs szükség a magasán képzett esztergályosokra, marósokra, lakatosokra, ugyanis zárt rendszerben, kellő pontossággal az előre programozott és éjjel-nappal dolgozni tudó gépek legyártják a megfelelő elemeket. Mindehhez kétfajta szaktudás kell: programozói és mérnöki. És ha már egyszer megvan a program, már nem kell ember, csak gép és áram. Sőt a háromdimenziós nyomtatók világa is eljött, térfogat és a lézer erősségének függvényében szinte bármilyen tárgyat lemásolhat, illetve a meghatározott paraméterek által legyárthat az ember.

Mi marad az ember számára? A szolgáltatóipar? Az orvostudomány? A kultúra? Ezen területekbe is nagy léptekkel vonul be az informatika. És még valami: a szolgáltatóipar egy eufémizmus. Valamikor az ún. szolgáltatásokat a szolgák végezték. Valakinek a hájában kotorászni, vagy ruhát szabni az arisztokraták igényének kielégítése volt, és azokra, akik ezt csinálták, mint szolgákra tekintettek. Ma már a szolgáltatóipar emberigényét is lecsökkentették, a gyorséttermek gyárszerűen állítják elő az ételeket, és a hagyományos mezőgazdaság is kezd „okossá” válni. Ma már lehet ember nélkül szántani, műhol-das vagy drónos felvételekről figyelni, hogy hol és hogyan nő a kukorica, standardizált vegyi tesztekkel pedig azt, hogy mikor kell elkezdenni a szőlő szüretelését, utána meg, hogy a must érleléséhez milyen enzimet vagy gombát adjanak.

Ha valaki már látott ipari, sőt kultúrin-tézményi költségvetést, az tudja, hogy az emberi munka mindig a legnagyobb kiadási tétel. Az ember tehát a ma működő gazdaság kiadási tétele. És a ma gazdaságában minden kiadási tételt csökkenteni akarnak.

Anyja gyermekekkel

3.

Az értelmiség és a gondolkodó ember szükségtelensége

Az értelmiség szerepe ma devalválódik. Egyre több olyan munkakör van, ahol egy hivatalnokot, orvost, mérnököt egy számítógépes program helyettesít. A számítási műveleteket, bizonyos statisztikák elemzését az embernél, szakembernél is jobban „tudja” a gép. Az értelmiségiék milliárdnyi könyvet írtak, amelyeket egy klikkeléssel le lehet tölteni, miközben tartalmuk egyre kevésbé releváns, például a programozást már nem is lehet könyvből tanulni, hiszen a közlendő tudás elavult lesz, mire papírra kerülne. A tévében akárhányszor megismételhetik a természetfilmet vagy egy-egy történelmi szereplőről szóló ismeretterjesztő filmet, ezekben a kérdésekben a legjobb tudósokat szólaltatják meg, és másnap az órán többet tud a diák a tanáránál. És persze angolt is, logikát is lehet tanulni az internetről. Innen már csak egy lépés, és közoktatásra sem lesz szükség.

Ezen kívül azzal is szembesülünk, hogy csak a legjobb az elég jó. Csak a legjobb könyveket fogják annyian megvenni, hogy gazdaságos legyen az előállításuk, csak a legjobb hardver és a legjobb szoftver az elég jó, ez a háttere az „alma” jelenségnek is. Az Apple valamikor kivívta magának a legjobb jelzőt, és azóta él és visszaél vele, többek között az árak kialakításában, de mindez semmi. Ha figyelmesen elolvassuk a szoftvereink felhasználásáról szóló megállapodást, akkor láthatjuk, hogy nem vagyunk tulajdonosai a számítógépeinken futó szoftvereknek, csak béreljük azokat. Tehát voltak informatikusok, megírták a programokat, aztán más copyrightozta, és minden vásárlás, letöltés őt gazdagítja. A programozók ki lettek egyszer fizetve, művük pedig eljuthat a világ összes számítógépére anélkül, hogy ezt a zsebükben éreznék (így van a színészek játékaival és a dalokkal is). A programozók és a színészek, zenészek a rögzíthetőség lehetősége miatt magukat teszik feleslegessé, hogy aztán más programozók, vagy részben ugyanazok, továbbfejlesszék a bérelhető, számtalanszor megismételhető terméket, és a végeredmény ugyanaz legyen, a feleslegesség.

A legtöbb ember úgy születik, hogyha elég korán megtalálják, miben tehetséges, akkor magasra juthat, de karriert csak a legjobbak csinálhatnak. Viszont fizetett hangfelvételeket csak a legjobbak közül is a legjobbak csinálhatnak. Elég csak néhány zongorista vagy hegedűs, hogy felvegyenek hanganyagokat. A világ második legjobb gitárosa csak Woody Allant érdekli. A rajzfilmeket már nem rajzolókat rajzolják, a színészeket és helyszíneket lassan olyan tökéletesen lehet animálni, hogy nincs szükség valódi színészekre. Ugyanez vonatkozik a hírbemondókra és mindenre, ami a képi világból jön, de itt kapaszkodjunk meg: lassan a gépek zenét is tudnak komponálni, például, ha beléjük tápláljuk a nyolcvanas évek sikerszámainak dallamait, akkor ez alapján egy gép képes olyan stílusú zenét írni (én már hallgattam ilyen zenét, előre tudtam, hogy gép által írt mai zene, de nem tűnt egyáltalán gépzénének). Ezen felül az sem lehetetlen, hogy Louis Armstrong vagy Marlene

Dr. Mészáros Zoltán

Dietrich hangján szólaljon meg bármi, csak elég memória, elég processzorerő és néhány programozó szükséges. Szöveget alkotni is képesek lesznek a gépek, sőt azt mondják, hogy az angol–spanyol fordítóalgoritmusok szinte már tökéletesen működnek.

Már abban a korban élünk, amikor ki sem kerülhetjük az okos gépeket. Koreában már építik az okos várost. Majd a frizsiderünk automatikusan megrendeli azt, ami arra a napra szükséges, és a drónok kiszállítják. Közben milliárdnyian lesznek mindebből kirekesztve. A szükségtelen feleslegese. A szükségtelen – kimondani is szörnyű ezt – emberek első generációja már elindult Ázsiából, Afrikából, de Olaszországban, Spanyolországban és Egyiptomban is óriási a fiatalok munkanélkülisége. A fiatal munkanélküliek, a migránsok, a diktatúrákban féken tartott emberek nem tudnak maguknak értelmes elfoglaltságot találni, illetve nem tudnak olyan helyet találni, ahol „otthon tudnának lenni”. Egyelőre az van, hogy a munkaképes lakosság jelentős része halálra vagy halálíg dolgozza magát. Szó szerint ez volt, amikor egy kínai plüssmaci gyárban be voltak zárva a munkavállalók, és nem tudtak kimenekülni a benn keletkezett tűzből (ugyancsak kínai sajátosság, hogy sok baleset történik a szénbányákban). A feleslegese, a szükségtelen munkanélküliek, és halálra stresszelik magukat, másokon élkösdnek, vagy önpusztító életet élnek, persze vannak kreatívabb megoldások is, például „migrálni”. Nyugat-Európában is sokat, sőt egyre többet dolgoznak az emberek. Ha tovább számolunk, azaz van bátorságunk végiggondolni a fenti egyszerű számítást, akkor azt is megállapíthatjuk, négyből egy generáció felesleges, de mivel a születések évenként oszlanak meg, ezért négy emberből egy felesleges, és ezek a társadalomban általában, mint pályakezdő fiatalok jelennek meg. Hiszen egy „átlagos nő” nagyjából harmincéves korában szüli meg gyermekeit, viszont negyven évig dolgozik, azaz az „átlagos unokája” már tízéves akkor, amikor ő nyugdíjba megy. Tudjuk és látjuk is, hogy van egy felesleges generáció. Nagyjából egy, másfél évtizedet tölt ki ennek az érzékeléséből, hogy az egyetemre járók száma rendkívül megnövekedett, sőt ma már egy valamirevaló egyetemi hallgató megpróbálkozik a doktori tanulmányokkal is. Nem így van?

Az viszont biztos, hogy múltkor telefonon akartam valami apróságot kérdezni, nem akartam sorban állni (a sor: takarékoskodás a munkaerővel). A telefonból egy női géphang jelentkezett, mechanikusan mondogatta, hogy melyik gombot nyomjam meg, ha erre vagy arra vagyok kíváncsi. Több úton is elindultam, aztán letettem a szándékomról, mert a kérdésem nem szerepelt a lehetséges kérdések között, így válasz sem volt rá. És eszembe jutott, hogy egy „élő hang” egy pillanat alatt válaszolt volna, de a helyét a „géphang” vette át, így még egy embert feleslegessé tett. Aztán itt van Cortana, aki/amely legalább egymillió gépről szól vagy ír. Mert a költségeket csökkenteni kell, és nincs bocsánat.

De nem lesz-e késő, amikor már ember nélkül működik minden? És mint a Spielberg-filmben, az értelmes eszközök egyszer csak elkezdik ismételtetni, hogy emberek akarnak lenni.

esszé

Verebes György

A túlsó part. Világ. A világ maga az ismeretlen, látható, hallható, szagolható és tapintható, így a jelenléte nyilvánvaló, de a világ kívül van. Kívül az önazonosítás körén, az uraltság körén. A világban a dolgok történnek, de nem általam, hanem mintegy maguktól, ezért a világ a történések eredete, a tér kezdete, a cselekvések mozgatója. Ismeretlen nélkül nincs idő, nincs mozdulat, nincs erő és irány, ismeretlen nélkül még állapot sincs, mert nincs tapasztalás, mert a tapasztalás már mozdulat, és mozdulni csak az ismeretlenbe lehet.

A művész tudja: az ismeretlen maga a jelenvalóság.

A szorongás pedig, ez a borzongató, remegő, lüktető, dermesztő, lázba borító, feltoluló, eltűnő és mindig jelenlévő szorongás nem más, mint az ismeretlen belső, látható arca.

Ezért a művész a szorongását a tenyerébe emeli, beszívja az illatát, benne üde hajnali rétek,

bomló tetemek, egzotikus fűszerek és dohos pincék fuallatát érzi. Ujjbeggyel finoman végigsimítja a felületét: lágy és érdes, akár a kölyökmacskák nyelve, vagy a borzongó gyerekbőr. Fülét a mély morajlásra tapasztja, amin gyermekek messzi éneke, fegyverek csörgése, kongó vártermek visszhangja és orgonaszó szűrődik át, régi liturgiák kórusa zeng, kínozókamrák jajkiáltása, vérerek dobogása és távoli vonatfütyty hangzik. A művész vár, figyel. Hallásával, mint késpengével a gomolygó, fel-fellökődő, egymásnak verődő hangtesteket szétválasztja, csillapítja, mozdulataikat ütemes táncba rendezi, és fülel. A ködöt lassan átzeni a Hang, az egy, az egyetlen, amely teljes és oszthatatlan, de amely egyben minden hangot hordoz, ami valaha volt és valaha lesz – a világ szimfóniája. Ezután tekintével felfejti a szorongás rozsdás, zöldes bőrét, lidércvillanások csóvját bocsájtja szabadon,

gyertyaláng narancsfényével teríti be a sírkamrák sötétjét, torkolattüzek villódzását úzi a vöröslő horizont mögé, mályvát simít fakó arcbőrrre, kisírt szemeket gyógyító gyöngyház-tóba merít. Ujjával a szorongás testébe hatol, megérinti a remegő zsigereket, forrasztja a repedő csontot, tályogot fakaszt, szellőt fúj roskadó tüdőbe, izmot feszít és fekélyt balzsamoz, burjánzó szövetet hasít, fáradt véredényekbe életnedvet tölt.

A művészet célja nem a műalkotás, hanem a legtisztább mozdulat. A tudomás legtisztább mozdulata.

A szorongás, ez a furcsa, lüktető test pedig nem szorongás már többé, hanem szent várakozás, ami a percet ünneppé, az anyagot léletté, a születést teremtéssé, a világot önmagammá avatja.

Ecsetemet a szilkébe merítem és a papír fölé emelem.

Kezdhethjük.

Madonna kékben

novella

A LÁNY, AKI ZSÍRSZÓDÁT IVOTT

Apa egyszer csak ledobta az újságot. Már megint valaki, mondta, ezúttal zsírszódával. Anya a kredenc előtt babrált az edényekkel. Hátat fordított apának, mégis tudta, miről van szó. Az felénk jégyszóda, szólt oda csak úgy, lazán, két edényzörgetés között. Apa nem válaszolt rögtön, hagyta, hogy tüzes eszenciává álljon össze benne az ellenkezés. Ha az újság azt írja, hogy zsírszódát, akkor zsírszódát, jelentette ki végül. Most meg anya tétovázott. De amikor apa már majdnem elhitte, hogy győzött, határozottan kijelentette, hogy amióta világ a világ, jégyszódát isznak. Ritka kivételekben talán rézgálicot.

Apa ezt már nem hagyhatta annyiban. Akkurátusan összehajtogatta az újságot, majd a széken hátrafordulva megjegyezte, hogy a rézgálic lánykori neve kékkő, és hogy sem ő, sem az apja, sem a nagyapja, de még annak a nagyapja sem emlékszik olyanra, hogy valaki ebből akár egy kortyot is lenyelt volna. Gyufát azt igen, mondta bólogatva, gyufát rengetegen ittak azokban az időkben, amikor még nem találták föl a zsírszódát.

Öcsi az asztal másik felén írta a leckéjét, de ez a beszélgetés elterelte róla a figyelmét. Apa hangján megérezte a feszültséget. Az is árulkodott, hogy szinte élére vasalva tette le az asztalra az újságot, pedig azt ebben a helyzetben semmi nem indokolta. Most minden azon múlt, mit fog szólni anya az elkövetkező öt másodpercben. Ha ezt a kioktatást szó nélkül hagyja, öcsi egy idő után már megkérdezheti apától, miként függ össze a világ logikájával az, hogy valaki gyufát iszik? Ledarálja és belefőzi a kávéjába? Képtelenség. Mindez anyát is bosszanthatta, mert lecsapta a konyharuhát, megfordult, és a kezét csíppő téve egy viking harcos elszántságával nézett farkasszemet apával.

– Mi köze a gyufának a jégyszódához? – kérdezte provokatívan, hozzátéve, hogy apa összekeveri a szezonat a fazonnal, mert a gyufaívás a régi, cselédes világban volt divatban. Ezekben a mostaniakban már annyira kevés a spiritusz, hogy üdítőnek is elmehtnének. Nem így a jégyszóda, mert

az megfagyasztja és törékennyé teszi az ereket.

– Zsírszóda az, a kurva életbe! – csapott az asztalra apa, egyre idegesebben. – Jégyszóda a puszta volt, ahol ti laktatok, de nálunk városban zsírszóda volt, van és lesz!

Öcsi elérkezettnek látta az időt a békítésre.

– Lehet, hogy van zsírszóda is, meg jégyszóda is – mondta.

Apa ekkor már nem bírt ülni sem: zörögve kitolta a feneke alól a széket, odament a hűtőhöz, kivett egy sört. A kupakját a kredenc oldalán lógó nyitóval pattintotta le.

– Most mindjárt azt fogjátok mondani, hogy ez, amit a kezemben tartok, nem sör, hanem ser, és hogy a kettő nem ugyanaz.

Aztán vadul belekortyolt az üvegbe. Öcsi ismerte ezt a szokását: ugyanilyen mohósággal ivott, ha meccset nézett a tévében, és a csapata a legördítőbb helyzeteket is kihagyta. Így jelezte, hogy számára tétje van annak az eseménynek, amelynek részese lett.

Ha ezt fokozni lehet, akkor anya még többet tudott apa indulatairól. Azt például tizenvalahány év alatt sem sikerült elérnie, hogy evés után leszedje a csetreszt az asztalról és beletegye a mosogatóba. Sosem várta el tőle, hogy el is mosogasson, csak azt, hogy ne hagyja az asztalon az edényeket. Hiába volt minden perlekedés, apa folyton azzal védekezett, hogy ez női munka, mint ahogy a kiégett villanykörte cseréje meg férfias virtus. Anya ezért a sorsába beletörődve mindig leszedte az asztalt, mert ismerte a mondást, hogy amit neked kell megcsinálnod, azt nem fogja helyettesíteni senki.

De a zsírszóda túlment ezen a határon. Nem hagyhatta, hogy apa egy kósza újsághírral romba döntse azokat a hagyományokat, amelyeket még az anyjától örökölt. Az újságok egyébként is mindenfélét összeírnak, ott is szenzációt keresve, ahol azoknak nyomuk sincsen. Mindezt anya bölcs megfontolással magában tartotta, de azt megjegyezte, hogy egyáltalán nem

lenne meglepve, ha egy másik újság meg jégyszódát írt volna, már ha lehozná ezt a tudósítást, mert az mindig benne van a levegőben, hogy az ilyen durva ügyek meg sem történtek.

– Már miért ne történtek volna? – köttötte az ebet a karóhoz apa. – Miért nem hihető el az, hogy valaki végső elkeseredésében ezt a megoldást választja?

Miközben ezt fejtegette, úgy nézett a kezében tartott sörösüvegre, mint egy kivégzésre ítélt mártír a sorsát eldöntő bizonyítékra. Anya eközben visszatért a mosogatóhoz, öcsi pedig elérkezettnek látta az időt, hogy a tudomány mezejére terelje a vitát.

– Föl kéne hívni a bátyót, ő kapásból megmondaná, mi a helyes kifejezés.

– Képelem, hogy örülne, ha most rácsörögnénk, miközben valahol előadást hallgat – dörmögött apa, hozzátéve, hogy tudomása szerint a bátyó nem is ezt tanulja az egyetemen.

– Hát nem kémia szakos? – kerekedett el öcsi szeme.

– Biokémia – szólt oda anya csak úgy, minden hangsúly nélkül, de apa figyelmét ez nem kerülte el.

– Azt hittem, vegytanos, és ezt most halál komolyan mondom – kortyolt bele a sörébe apa, mire anya ismét abbahagyta a mosogatást.

– Olyan nincs, hogy vegytan szak, vegytant általánosban tanulnak a gyerekek, az egyetemen az már kémia.

– Na, látod! – mondta apa. – Igenis van különbség, lehet, hogy általánosban a zsírszódát jégnek mondják, de amikor megisszák, mindig fölveszi az eredeti hal-mazállapotát.

Anya erre már nem válaszolt, mert látta, hogy a dolog reménytelen. Volt még egy titkos adu ásza, a szomszédasszony, aki nek az unokatestvére is ivott valamilyen kotyvalékot. Hatalmas szerencséje volt, hogy a kamrában nem talált sem jégyszódát, sem rézgálicot, így be kellett érnie szalicillal, az meg nem volt annyira erős, hogy kiolthatta volna az életét. Az eset következményeként a szomszédasszony va-

Majoros Sándor

lóságos szakértője lett a témának. Át kéne hívni, és rávenni, hogy mondja meg: zsírszóda-e a zsírszóda, vagy inkább jég? De most, hogy ezt a lehetőséget végigfuttatta magában, anya elbizonytalanodott. Talán mégis két vegyszerről van szó. Az egyik erősebb, a másik gyengébb, ám hogy melyik az egyik és melyik a másik, azt tényleg csak a bátyó tudná megmondani.

Öcsi megpróbált visszatérni a leckéhez, de a betűk hangyákként futkároztak a szeme előtt. Amikor fölneztet, mintha egy árnyék libbent volna be az ajtón, egy sovány, kísértetszerű lány árnyéka, aki nek két rövidre fűrészelt műanyag cső alján bujdokolt a szeme. Öcsi ránézett az árnyékokra, az pedig vissza őrá. Mély, kiabrándult fájdalom szivárgott elő azokból a fekete csövekből, de aztán odament a hűtőhöz, és kinyitotta az ajtaját. Egy fél lábasnyi kacsaszír volt bent, a fagyasztó oldalán meg kásás jégzúzalék. Lehet, hogy egy-két sör is kallódott valahol, de az árnyék figyelme odáig nem terjedt. Ha beszélni tudott volna, biztosan azt mondja: na, látjátok, itt van a zsír és itt van a jég. Minek a kettőt különválasztani ekkora felhajtással?

Öcsi ettől a felvetéstől kuncogni kezdett, ami nem kerülhetett el apa figyelmét.

– Tán csak nem rajtam röhögsz, ebadta kölyke? – morgott, ám ez olyan volt, mint a piacon vett angyaloka: minden darabkájában mesterséges.

Anya vállá meg úgy rázkódott, hogy nem lehetett eldönteni, sír vagy csak nevet. Akármit is tett, ügyesen leplezte. Apa ez után kijelentette, hogy ez volt az utolsó, amikor idéz valamit az újságból, majd vette a sapkáját, és átvonult a szomszédba a szombaton esedékes preferánsz partira. Estig nyomát sem látták, és amikor visszajött, már nem látszott rajta sértődés. Sőt – mert a cimboráival minden bizonynyal legurítottak néhány sört –, egyértelmű udvarlási szándékkal rácsapott egyet anya hátsójára.

Az eset megtorlatlan maradt, mint ahogy a zsírszódáról sem esett szó sem akkor, sem soha többé.

KUPOLA FOCIZNI SZERETNE

Fehér Miklós

Kezdjünk hozzá az íráshoz. Először nyissunk meg egy szövegszerkesztő programot. Legyen mondjuk az OpenOffice! Az ingyenes. Legálisan használható. Tétélezzük fel, hogy van már valamilyen ötletünk a témával kapcsolatban. Nincs más dolgunk, minthogy gépeljünk. Hozzunk létre egy karaktert, aki a cselekmény főszereplője lesz. Természetesen csak akkor, ha egyáltalán lesz cselekmény. Mivel azonban előzőleg már hosszasan töprengtünk a szöveg mondanivalóján, tudjuk, hogy a szavak folyamának lesz értelme. Szárnyal a képzeletünk. Kattintunk egyet az egérrel, a megjelenő almenüben az „Új” parancsra bökünk. A karakter típusához a következőt írjuk: főszereplő. Név: (itt egy pillanatra elgondolkodunk, aztán hangosan azt mondjuk, legyen például) Kupola. Adott tehát a minimális tudnivaló egy sztorihoz, amivel már csak annyi a dolgunk, hogy betűk sorozatán keresztül elmeséljük.

Kupola amatőr footballista. Az amatőr szó a francia *amateur* kifejezésből ered, amelynek jelentése szerető, ígéje az *aimer*, azaz szeretni. Kupola tehát szeret focizni. Akár azt is mondhatnánk, él-hal a labdáért és annak rúgásáért. A football szinte lételeme. Egyszerre kikapcsolódás és szórakozás, terápia és feszültség-levezetés számára. Éppen ezért főszereplőnk – amikor csak lehetősége van rá – fogja a játékszert, és hol egyedül, hol mások segítségével futballozik. Mivelhogy amatőr, ilyen formájában tevékenységéért és magatartásáért díjazásban nem részesülhet, Kupola ennek ellenére (vagy éppen ezért) is focizik. Történetünk központi karaktere annyira szereti ezt a sportot, hogy nem figyel arra, melyik csapatban rúgja a bőrt, és melyik ellenfél kapujába talál be. Vannak kivételek, de azok csak erősítik a szabályt. Példának okáért, Kupola soha a bűdös életben nem játszana egy Real Madrid nevű csapatban, de a Paris Saint-Germain is meglehetősen rosszul cseng fülének. Ezeket a különös hangzású klubokat meghagyja másoknak, nála jobbaknak. (Vagy legalábbis azoknak, akik azt hiszik, jobbak nála.) De egyébként, ha szépen megkérlik, és tisztességgel állnak a dolgokhoz, Kupola mindad-

dig szívesen játszik bárkinek, ameddig ezen körülmények nem sérülnek, ugyanis saját bevallása szerint egy amatőr egyénnek nem feltétlenül az a legfontosabb, hogy hol játszik, hanem hogy hogyan. Milyen teljesítményt nyújt a csapaton belül, hogyan viselkedik a pályán és azon kívül, valamint hogy a meccsek és a tornák, a versenyek utáni sajtótájékoztatón miképpen nyilatkozik a küzdelemlről. Természetesen Kupolának is van kedvenc együttese, ezért amikor nekik játszik, mindig hevesebben dobog a szíve, de a lelkét ugyanúgy kiteszi a Gránátvöröséknél, mint a Kékeknél. Előfordul, hogy Kupola új szerepkörben szeretne megmutatkozni, más pozícióban fut a zöld gyepszőnyegre vagy a terem parkettájára, és ilyenkor egészen más alakot ölt a produkciója. Van, hogy hosszú labdákkal operál, van, hogy rövid passzokkal. Néha csapatjátékos, alkalomadtán egyéni akcióba kezd a klubon belül. Előfordul, hogy vicces és játékos kedvében van, de akár az is megtörténhet, hogy rettenetesen komoly, szinte már-már tudományos precizitással hónapokon, éveken keresztül elemez egy-egy funkciót vagy futballtörténeti hitvallást. És ez rendben van így. Kupola szabad egyén, ameddig nem sérti mások testi és lelki épségét a football során, addig azt csinál, amit akar.

Kupola több csapatban rúgja a bőrt, s eddig soha nem volt problémája az ügyből. Gólt lőtt itt, asszisztta járult hozzá a győzelemhez ott. Mindig a legjobbat adta magából, de a legutóbb az egyik csapatnak nagyon nem tetszett, hogy a másiknak játszott. Megértette őket, de mivel teljesen ártatlan dologról volt szó, kicsit bosszankodott. Miért ne játszhatna alkalomadtán a Kékeknél anélkül, hogy problémát okozna a Gránátvöröséeknek? Kupola nem kíván beleszólni a klubvezetők dolgába, egyrészt azért, mert nem ért hozzá, nem elég érett a komoly tanácskozáshoz, másrészt azért, mert ha bele is akarna szólni, arra neki, mint amatőr játékosnak is megvan a lehetősége. Kupolának van kedvenc egyesülete, sőt még a játékvezetők és más játékosok közül is ki tudná választani a favoritját, de amikor arra kerül a sor, hogy voksoljon, magánügyének tekinti, és csak azokkal osztja

meg a döntését, akikkel értelmesen lehet beszélni, vitatkozni és focizni. Kupola természetesen beismeri, hogy nem tud mindenkinek megfelelni, és szerinte mindenki annak szurkol, akinek akar. Lehet, hogy neki jobban tetszik a Barcelona játékfilozófiája, mint a Real Madridé, de a Manchester United szurkolóival is toleráns. Történetünk főszereplője van annyira intelligens, hogy tudja, a Bajnokok Ligáját sem nyerheti meg mindig pont ugyanaz a csapat, még ha a bírók segítenek is nekik. Most például a királyi gárda uralkodik Európában, de jövőre talán a bajorok fognak. És ő hiába szurkol egyik vagy másik együttesnek, azon kívül, hogy támogatja őket, mást nem tehet, csak reméli, hogy jól végzik a dolgukat. Kupola legutóbb Lakifalu csapatában rúgta a bőrt, és ez eszméletlenül felbőszítette a telekfalviakat. Olyan éles vita alakult ki a két tábor között, hogy Kupola már azon is elgondolkodott, hogy esetleg ő csinált-e valamit rosszul. Pedig ismét szívét-lelkét beleadta a játékba, mert Kupolának lételeme a football. Egyszerre kikapcsolódás és szórakozás, terápia és feszültség-levezetés. Kupola elbizonytalanodott, és azon tűnődött, hogy mi értelme annak, hogy ő néha itt, néha ott focizik. Annyira elkeseredett, már-már fontolgatta, hogy nem éri meg ilyen komoly teljesítményt nyújtani amatőr létére, mert akkor bántani fogják, pedig ő csak futballozni szeretne. Ha ez így folytatódik, a történet írója szerint Kupola előbb-utóbb – hiába küzd nagyon keményen – elveszíti a motivációját, kiölik belőle a világmegváltó ambícióit, és megfosztják lételemétől. És akkor Kupola nagyon szomorú lesz.

Miután befejeztük az írást, győződjünk meg arról, hogy valóban azt mondtuk el, amit akartunk, mentsük el biztos helyre a dokumentumot, és várjuk ki a megfelelő alkalmat a publikálásra. Miután a nagyközönség elé tártuk a szöveget, fogadjuk szívélyesen a véleményeket, de ne feledkezzünk el nevetni a kritikusokon, akik olyanokat is belelátanak az írásba, amelyek valójában nincsenek is ott. Mert Kupola tényleg csak focizni szeretne, és ez semmi másról nem szól.

műfordítás

A HÁTTÉR

Fordította: Serfőző Réka

– Untat ennek a nőnek a szóhasználata – mondta Clovis újságíró barátjának. Annyira szeret bizonyos festményekről úgy beszélni, mint amik „rátelepednek az emberre”, mintha valamiféle gombáról lenne szó.

– Erről jut eszembe – felelte az újságíró – Henri Deplis esete. Meséltem már neked róla? Clovis megrázta a fejét.

– Henri Deplis a Luxemburgi Nagyhercegség szülöttje volt, foglalkozását tekintve utazóügynök. Üzleti tevékenysége gyakran szólította Luxemburg határain túlra, és éppen egy észak-olaszországi kisvárosban tartózkodott, amikor tudomására jutott a hír, hogy megörökölte egy elhunyt távoli rokonának vagyonát.

Nem nagy összegről volt szó, még Henri Deplis szerény körülményei között sem, de látszólag ártalmatlan pazarlásokra hajtotta a férfit. Kiváltképp arra, hogy a Signor Andreas Pincini által képviselt helyi művészetet támogassa. Signor Pincini volt talán a legkiválóbb tetoválóművész egész Itáliában, körülményei azonban meglehetősen szegényesek voltak, és egy hatszáz franknak megfelelő összegért boldogan vállalta, hogy kitetoválja kliense hátát, a kulcsfontjától egészen a derekáig, Ikarosz bukásának egy kitűnő másával. A mű, amikor végre elkészült, enyhe csalódás volt Monsieur Deplis számára, akinek meggyőződése volt, hogy Ikarusz egy erőd, amit a harmincéves háború idején Wallenstein foglalt el. Azonban annál elégedettebb volt a munka kivitelezésével, amit mindenki elismert, aki részesült abban a kiváltságban, hogy megtekintse Pincini mesterművét.

A legjobb munkája volt, és egyben a legutolsó is. A kiváló mester fizetségét meg sem várva távozott el. Egy díszes sarkó alá temették, melynek szárnyas angyalai egyedülállóan kis teret biztosítottak volna számára imádozt

művészetének gyakorlására. Hátramaradt viszont Pincini özvegye, akinek járt a hatszáz frank. Így történt, hogy Henri Deplis utazóügynök szembekerült élete nagy válságával. Az örökség értéke költekezései után elhanyagolható összeggé zsugorodott, és amikor egy borszállítmány és egyéb számlák kifizetése vált esedékessé, csupán valamivel több mint 430 frankja maradt, amit fel tudott ajánlani az özvegynek. A hölgy erre határozottan felháborodott, nem csupán azért, magyarázta részletekbe menő aprólékossággal, mert 170 frankkal megrövidítették volna, hanem azért is, mert megkísérelték leértékelni néhai férje elismert műalkotását. Egy héttel később Deplis kénytelen volt csökkenteni ajánlatát 405 frankra, amely körülmény a hölgy felháborodását dühvé változtatta. Visszavonta az alkotás eladását, a férfi pedig néhány nappal később nem csekély megdöbbenéssel vette tudomásul, hogy felajánlotta azt Bergamo községnek, amely hálásan elfogadta a művet. Deplis feltűnés nélkül hagyta el a környéket, és őszintén megkönnyebbült, amikor üzleti ügyei Rómába szolgáltatták, ahol azt remélte, személye és a híres kép nem okoznak majd nagy feltűnést.

De hátán hordta egy ember zsenialitásának terhét. Egy alkalommal, amikor egy fürdőház gőzölgő folyosóján mutatkozott, a tulajdonos, aki Észak-Olaszországból származott, váratlanul visszaparancsolta ruháiba, és mereven elutasította, hogy a híres Ikarosz bukását közszemlére tegyék Bergamo község engedélye nélkül. Az ügy egyre szélesebb körben ismertté vált, a polgárok és a hivatalos szervek figyelmét is felkeltette. Deplis képtelen volt megmártózni a tengerben vagy egy folyóban meleg délutánokon, hacsak nem volt nyakig beöltözve megfelelő fürdőre alkalmas ruházatban. Később Bergamo hatósága azzal állt elő, hogy a sós víz ártalmas lehet a műal-

kotásnak, és rendeletet hoztak, mely megtiltotta a már eddig is módfelett zaklatott utazóügynöknek, hogy bármilyen körülmények között sós vízben fürödjön. Egészében véve szerfelett hálás volt, amikor munkáltatói új tevékenységi kört találtak neki Bordeaux környékén. Hálája azonban hirtelen elhagyta a francia–olasz határon, ahol a hivatali hatalom egy fenyegető különítménye megakadályozta átkelését, és erélyesen emlékeztették arra a szigorú törvényre, amely tiltja az olasz műalkotások exportálását.

Diplomáciai tárgyalások következtek a luxemburgi és az olasz kormány között, és egyszerre egész Európa közhangulatát beárnyékolta az úgy problematikája. Az olasz kormány álláspontja szilárd volt. Elutasították, hogy akár a legkisebb mértékben is foglalkozzanak Henri Deplis utazóügynök sorsával vagy akár csak létezésével, de hajthatatlanok voltak azon döntésüket illetően, miszerint Ikarosz bukása (a néhai Andreas Pincini alkotása), amely jelenleg Bergamo község tulajdonát képi, nem hagyhatja el az országot.

Az izgalom idővel alábbhagyott, de a bal szerencsés Deplis, akit lelki ereje már csaknem teljesen elhagyta, néhány hónappal később újra egy heves összetűzés középpontjában találta magát. Egy bizonyos német művészeti szakértő, aki Bergamo községtől kapott engedélyt rá, hogy megvizsgálja a híres műalkotást, hamisítványnak nyilvánította azt. Úgy találta, a mű valószínűleg Pincini egy tanítványának a munkája, akit hanyatlásának éveiben alkalmazhatott. A Deplis által szolgáltatott bizonyíték nyilvánvalóan hasznavehetetlen volt, mivel ő közkedvelt narkotikumok hatása alatt állt a tetoválás felvarrásának hosszadalmas folyamata során. Egy olasz művészeti lap szerkesztője megcáfolta a német szakértő állítását, és megpróbálta bebizonyítani, hogy annak magánélete nem felel meg a

modern illemszabályoknak. Egész Olaszország és Németország részt vett a vitában, és hamarosan Európa többi országa is belekeveredett a nézeteltérésbe. Viharos jelenetek játszódtak le a spanyol parlamentben, a Koppenhágai Egyetem pedig kitüntetést adományozott a német szakértőnek (majd bizottságot küldtek bizonyítékainak a helyszínen való vizsgálatára), miközben két lengyel iskolás fiú Párizsban öngyilkosságot követett el, hogy megmutassák, *ők* hogyan vélekednek az ügyről.

Mindeközben a boldogtalan emberi háttér hasonlóan boldogult, mint azelőtt, és senki számára nem okozott meglepetést, amikor olasz anarchisták soraiba lépett. Nem kevesebb, mint négy alkalommal kísérték a határhoz mint veszélyes és nemkívánatos idegent, de minden alkalommal visszahozták mint Ikarosz bukását (feltételezhetően Andreas Pincini munkája, XX. század eleje). Egy napon egy Genovában megtartott anarchista kongresszuson egyik társa a vita hevében egy maró hatású folyadékot tartalmazó fiolát tört össze a hátán. A piros ing, amit viselt, enyhítette a folyadék hatását, de az Ikarosz a felismerhetetlenségig tönkrement. Bántalmazója komoly szemrehányásban részesült, amiért rátámadt társára, és hét év börtönbüntetésre ítélték, amiért megrongált egy nemzeti műkincset. Amint elhagyta a kórházat, Henri Deplis a határ másik oldalára helyezték mint nemkívánatos úrlényt.

Párizs csendes utcáin, legfőképpen a Szép-művészeti Minisztérium környékén, időnként látni lehet egy gondterhelt, feszengő férfit, akinek, ha figyelmesen hallgatják, enyhén észrevehető luxemburgi akcentusa van. Meggyőződése, hogy ő a milói Vénusz elveszett karja, és reméli, meggyőzheti a francia kormányt arról, hogy őt megvásárolja. Minden más témát illetően úgy gondolom, egészen szavahihető.

Saki

HATÁRMÓDOSÍTÁS

Anyám és apám emlékére

*mint a görög tragédiában
belül történt mi megesett
a színen csak siránkozás van
mint a görög tragédiában
belül történt mi megesett*

(Kányádi Sándor: Kuplé a Vörös villamosról)

Meghalt a H. Miki, mondja valaki a telefonban. Egészen más miatt hívta, ezt csak a legvégén említette – mintegy mellékesen. S talán azt is hozzátette még, vagy ezt már csak ő gondolta: alig múlt hatvanéves.

Lám, hát ő is sorra került, gondolta szintén mellékesen, mert telefonálás közben futballmérkőzést nézett a televízióban: ezekben a pillanatokban dőlt el, hogy megnyeri-e a spanyol bajnokságot kedvenc csapata, a katalán Barcelona...

Pedig hát azonnal ki kellett volna kapcsolnia a televíziót, behúzni magára az ajtót, s elgondolkodni rajta: mi is történt valójában. Esetleg telefonálni a többieknek: eljutott-e már hozzájuk is a hír?

Mert hát H. Miki nem volt akárki. Ha nem volna annyira idejétmúlt, mostani divatos szerzők szóhasználatával élve annyira korszerűtlen – még inkább anakronisztikus – a kifejezés, akár azt is mondhatná: a bajtársunk volt. A bajtársa. Csak hát az utóbbi időben kevesebbet találkozott vele. Mint ahogy a többiekkel is. Mint ahogy önmagával is...

Ehelyett hirtelen támadt örömféle áradt szét benne, no nem azért, hogy lám, H. Miki igen, ő pedig még nem, egyelőre még nem, hanem mert gölt lőtt a Barcelona, a Bolha persze, a kis Messi, a világ legcsodálatosabb focistája, ami a bajnoki címet jelentő győztes gól is volt egyben. Hiába győzött a Real Madrid a másik pályán 4: 1 arányban, teljesen hiába... (Lám, így van ezzel az ember, ha nem szurkolhat valamirevaló magyar csapatnak már több mint harminc esztendeje...)

Talán még arra is gondolt közben, hogy nem lehet ott a temetésen, mert hajnalban Székelyföldre utazik, egyebek között a Nyergestetőre is, a székely thermopülai szoroshoz, ahol temető az egész erdő, *és kopjafa minden szál fa, itt esett el Gál Sándornak százánál is több katonája* – ott majd elmond érte egy miatyánkot.

Akkor talán még nem gondolt arra, csak jóval később, a Nyergestetőről való visszatérése után, hogy bizony ő is járhatott volna így pár évvel ezelőtt, amikor a szerkesztőségében minden köntőrfalazás nélkül a tudtára adták, hogy sem a munkájára, sem a jelenlétére nem tartanak többé igényt, hogy kívül tágasabb. Bizony, ebbe könnyen bele lehetett volna halni. Csak hát őt, úgy látszik, egészen más fából faragták.

A *más fából faragták* váratlanul rég leüledett emlékrétegeket mozgatott meg benne. A szülei kedvenc szófordulata volt, az anyja és az apja felváltva használták. Az anyja és az apja, akikkel az utóbbi időben mind gyakrabban beszélget. Mert vannak kérdései, amelyekre már csak ők tudják a választ, közös titkok és rejtélyes történetek, amelyeknek már csak az ő segítségükkel tud a végükre járni. Nehogy most azt gondolja valaki, hogy egyszerűek ezek a beszélgetések, egyesek számára minden bizonnyal nehezen elképzelhetők és megmagyarázhatatlanok is, hiszen az anyja tizennyolc, az apja tizenhét esztendeje nyugszik ott, a Nagytemetőben. Néhány éve még az ő számára is elképzelhetetlenek voltak ezek a beszélgetések, a mind gyakoribb találkozások, ám ahogy haladt előre az időben, egyre közelebb került hozzá, ami nemrég még oly távol volt, s mintha távolodni látszott volna, távolodni látszana a tegnap, a ma, a tegnapelőtt... Minden bizonnyal nehéz ezt elmagyarázni annak, aki ilyesmit még sohasem élt meg. Mert nem csak a találkozások és beszélgetések ténye nehezen hihető, hanem az a mindegyre erősödő otthonosság is, amellyel ilyenkor a különböző idősíkok között mozog, eltolja, módosítja a határokat – legbelül szinte észrevétlen beteljesítve azt, amire életükben oly nagyon vártak a szülei, amiben az utolsó pillanatig reménykedtek –, ahogy az egyik világból szinte akadálytalanul átlép a másikba, ebből a valóságosból – ha tényleg ez a valóságos – abba a múltban-jövőben lebegőbe. Ahol legtöbbször tejfehér, sűrű ködök ülnek a tájon, nyáron is hó szítál vagy lisztet szór alá valami hatalmas gőzmalom tetejéről egy égig érő kalapos ember, ám ha nagy ritkán felszáll a köd, és abba marad a hősztálás, egyszerre kitisztul és egyértelművé válik minden. S ebben az egyértelműségben már helye és ideje van mindenféle találkozásnak és beszélgetésnek, közösen átélt titkok és rejtélyes történetek bogozásának. Helye és

ideje van alászállni akár a legfájdalmasabb történetbe is, együtt felidézni azokat az egész sorsukat – az ő sorsát is – meghatározó órákat, amikor a szülei életükben először és utoljára elmentek moziba... Nehezen vették rá őket az ismerősök, ám a sok-sok unszólásra végül is beadták a derekukat. A Tarzant nézték meg – elképzeli őket, ahogy egymáshoz bújva, nyilván kézen fogva ülnek ott, a dohos falusi mozi-terem vaksötétjében, tágra nyílt szemmel adják át magukat a sötétségből feléjük áradó fényes csodának –, az apja keze most is megrándul, véreres szeme könnybe lábad, ahogy jó másfél évtizeddel a halála után, ebben a sokak számára elképzelhetetlen beszélgetésben emlékezteti rá. Soha többet, fiam, mondja alig hallhatóan, soha többet már se moziba, se máshova, soha többet már...

Mire késő éjjel hazaértek a moziból, feldúlva a szegényes cselédszoba: betörték hozzájuk, s a betörő magával vitte a két hold föld és az annyira áhított saját kis ház árát, három év közös gürcölésének összes hozadékát, előlről kellett hát mindent kezdeni... Amikor a tolvaj benyomta az ablakot, megvághatta a kezét, mert ahogy a szekrény aljában kutatott, a vércseppek szépen ottmaradtak a nagy gonddal összehajtogatott esküvői ing mellén, holtbiztos nyom, dörzsölte a kezét jókedvűen a nyomozó, ha a fotográfiáját felejtí itt, akkor sem lenne biztosabban a kezünkben, a pénz mégsem lett meg, s arról kezdtek suttogni a faluban, hogy a betörő cimboraságban volt az újból rájuk telepedő idegen hatalommal, sőt olyan is akadt, aki azt állította, hogy a pénzt nem más vitte el, mint a saját esküvői komájuk. Erről az utóbbi feltételezésről szerette volna kifaggatni a szüleit, hiszen életükben szigorúan tilos volt róla beszélni, mint ahogy az idegen hatalom rémtetteiről is, ám most is, akár harminc vagy negyven évvel ezelőtt, csak ültek szorosan egymás mellett, csendesen ingatták a fejüket: elmúlt, kisfiam, mondta fátyolos hangján az anyja, minek háborgatni a múltat, elmúlt, minden elmúlt...

Később ezek a találkozások már nemcsak álmában vagy a félálom időszakában következtek be (történeéseikre ébredés után a legtöbbször élénken emlékezett), hanem az ébrenlét bizonyos szakaszaiban is – így kezdtek benne összemosódni a nappalok és az éjszakák. És így kezdtek összemosódni vagy éppen felcserélődni az idősíkok is: benyitott egykori házukba ott, a Szőlősorton – álmában vagy éppen ébren? –, ahol már réges-rég új tulajdonosok laktak, ám mégis az apja jött elébe a hátsó udvarból, az ólak irányából nagy gonddal foltozott kiskabátjában. Mindjárt hazaér anyád a piacról, mondta fakó hangon, de hát anya már fél éve halott, akarta mondani, ám mögötte már nyílt is a kiskapu, s ott állt az anyja hatalmas kosárral a karján. Máskor meg – sok-sok évvel a szülei halála után – az anyja futott elébe a kisszobából, úristen, mily fürgén és fiatalon!, nemsokára jön már az apád is a határból, suttogta örömtől csillogó szemmel, hogy így együtt lesz ismét a család, és már tárul is szélesre a nagykapu, befordul rajta a Szellő a jó kocsi kukoricaszárral, s a lópopróccal letakart ülésen ott van az apja kockás ingben, egyetlenegy fehér hajszál nélkül...

Ekkor szaladt tán oda hozzá, s napégette, erős nyakába kapaszkodva súgta fülébe a titkot: valóban sós a tenger, apa, **annyira** sós, mint a könny vagy a húgy, ahogy az okos könyvünkben szépen meg van írva. A tengerpartról jött haza az éjjel, eddigi élete leghosszabb utazásáról, s alighogy megérkeztek a nagy víz partjához, a tengert sohasem látott bácskai gyerekek lerohantak egészen a fehéren habzó hullámokig, feltúrt nadrágszárral belegázoltak a szélébe, hagyták, hogy csapkodja, simogassa a lábukat, fröcskölték egymásra, mohón kóstolgatták: sós! sós! sós!, kiabálták, uramatyám, ez valóban sós! Mint a könny! Mint a húgy! Vagy ezt talán nem is ekkor mondta el a tengert szintén soha nem látott apjának, talán csak sokkal később, de még az is megeshet, hogy soha el nem mondta: az örökös rohanásban tán nem is volt rá érkezése. Ennek a kiderítése egy soron következő találkozásuk témája lehet, mint ahogy annak a feledhetetlen napnak a közös felidézése is, amikor az apjával lovaskocsira ülve bebarangolták a határt, az időről és a határréseket elválasztó mezsgyékről, mezsgyekövekről teljesen megfeledkezve, csak ültek egymás mellett szorosan a bakon, félmeztelenre vetkőzve, jót tesz ugye a városhoz szokott tüdődnek ez a friss levegő?, nézett rá az apja, később kezébe nyomta a gyeplőszárat, hajts most te egy kicsit, úgy lehet, már el is felejtettél lovat hajtani, a kocsiderékba terített fólialapon és a szalmahordó kosarakban szaporodtak a feszes bőrű, fényesfekete szemű bodzafürtök, kóstolgatták a

fanyarédes szemeket, s egyre azt várta, hogy az apja elkezdí mondani a történeteit, mindjárt nyakába zúdítja a távoli hómezőket, a negyvenfokos hideget és a rohamozó orosz tankokat, de csak mosolygott, az ülésre dobta rágott szélű szalmakalapját, borzoltatta ritkuló fehér haját a szélllel, és a határt át- és átszelő kocsutakról kezdett beszélni, amelyek mindegyikéről pontosan tudja, tévedhetetlenül, hogy hova vezet, kinek a földje és tanyája mellett visz el, ebben a határban én el nem tévedhetek, ez az én nagy tudományom, ezt az egyetlen dolgot sikerült a hatvan év alatt tökéletesen kitanulnom, és lehet, hogy most kinevetsz, de én végtelenül büszke vagyok rá, talán az egyetlen dolog, amire nyomorúságos kis életemben igazán büszke lehetek. Most pedig jól nézd meg ezeket a kocsitakat, utoljára látod őket: a határrendezők néhány hét múlva hozzáfognak a fölszántásukhoz, sorra eltüntetik őket a föld színéről, lebontják az út menti tanyákat is, az én útjelzőimet. Mégsem fognak ki rajtam, nevetett ravaszkásan: hatvanéves fejfel újratanulom a táj arcát, mint szélütött ember a járást, rajtam már senki nem foghat ki. Aztán a bodzafákról kezdett el beszélni: a legtöbb termést a néhány esztendős bokrok adják, azok, amelyek bent nőnek a földeken: a partokon és a laposokban, a mezsgyéken, egyszóval a védettebb helyeken, nagy szemű, tömött fürtű édes termést hoznak, bogárfeketét, az ilyenből lesz a legjobb és a legtöbb pálinka, persze ebből sem túl sok, hiszen a bodzalé tudvalevőleg szűken csurran, az öregebb fák és az útszélek kőkemény földjéből kinőtt porlepte bokrok hitvány fürtjeiért nem is érdemes kapaszkodni, azokat legjobb minden sajnálkozás nélkül otthagyni, szedje le az, aki jobban rá van szorulva, akit sürget az idő. Amíg erről beszélt az apja, lassacskán megfogalmazódott benne, hogy ennek a vidéknek talán nem is az akác a fája, de a bodza: mert még néhány évtized, és az akácosokat sikerül teljesen kiiktatni a tájból, akár korábban medveszövőlepke-veszélyre hivatkozva az eperfákat, irtják az útkarbantartók, a határrendezők, a közművesítők, a közönséges akác helyére fenyőt és ostorfát telepítenek, a lerombolt tanyák, a fölszántott utak mindegyike magával rántja a saját akácfáit, ritkítják a fagyoskodók, a tüzelőhiányban szenvedők, pusztítják a kiszáradás – kiszáradt fa helyére senki sem bolond akácot ültetni –, a bodza pedig olyan, mint a tarack, amit hiába kapálnak ki és dobnak félre, ha földet ér, rögtön gyökeret ereszt, és kapaszkodni kezd, bármennyire cserepes is a föld. Egyik évben kiirtják az útkarbantartók, a határrendezők, a közművesítők, becsapja őket: parányi magvai madarak csőrében, madarak bélrendszerében ott lebegnek a táj fölött, csak a kedvező alkalomra várnak, hogy lehulljanak és kicsírázzanak, s a következő évben már olyan helyen is megjelenik a bodzabokor, ahol az előző évben még nyoma sem volt, túléli a tanyákat – sírvirágként megjelenik sárgaföld-dombos helyeiken –, túléli az útkarbantartókat, a határrendezőket, a közművesítőket, üreges ágaiból *bodzfapuskát* és furulyát csinálhatnának maguknak az unokái, ha addigra nem felejténék el végérvényesen, mit jelent ez a szó: *bodzfapuska*, és mit jelent ez: *bodzfafurulya*. Ahogy derűs képpel a bodzafákról magyarázott az apja, olyan érzése támadt, hogy fogvacogtató történetei soha meg nem estek, nem is mesélt neki gyötrődve róluk, mindez csupán az ő felzaklatott és fejtetőre állított képzeletének a szüleménye, nem világítottak soha kísérteties fénnel a távoli hómezők, nem voltak rohamozó orosz tankok, a tehervagonba kapaszkodó ujjakra nem csaptak le a puskaagyak, de ekkor oldalra pillantott, és a kocsikerekék zötyögését átvéve ott himbálózott az apja gyeplőszárra görbülő fagyfoltos kézfeje.

Ha sor kerül egyszer ennek a feledhetetlen napnak a felidézésére, megnyugtatósképpen talán majd azt is elmondhatja a szüleinek, hogy az unokái – az ő dédunokáik – pontosan tudják még, mit jelent ez a szó: *bodzfapuska*, és mit jelent ez: *bodzfafurulya*. A kisebbik lőtt is már a bodzafa ágából fabrikált játékpuskával, a nagyobbik meg a *bodzfafurulyán* szépen el tudja játszani – ha még kicsit szegénylősen is – a tavaszi szél vizet áraszt kezdetű csodát.

Meghalt a H. Miki, mondta valaki a telefonban. Fél éve tán, két éve vagy akár öt esztendeje is megvan már ennek? – mindenesetre elég sok idő telt el azóta. Annyi mindenképpen, hogy akárcsak a szüleivel, H. Mikivel is elkezdjen beszélgetni. Nem csupán azért, mert bőségesen lenne mit meghányni-vetniük, hanem mert attól tart, hogy az ő határon túlra való kerülése után erre ott már nem lesz érkezésük.

Dudás Károly

átmentő

GONDOLATOK EGY IRODALMI KIÁLLÍTÁSRÓL

Munk Arthur (1886–1955) munkásságát feldolgozó tárlat zárult Topolya Község Múzeumában

2018 tavaszán egy reggel újabb erős inspirációt éreztem arra, hogy a 2016-os, Szabadkai Városi Múzeumban szervezett Munk Arthur-kiállítás után, immáron kibővített verzióban, elkészítem a szabadkai író és orvos munkásságáról szóló kiállítást Topolya Község Múzeumában is. A tárlat installációja 2016-ról megmaradt, de mivel jóval nagyobb tér állt a rendelkezésemre Topolyán, kilenc egymásba nyíló kisebb-nagyobb teremmel, folyosóval, így újabb történetek, kiemelendő események, sztorik, életrajzi mozzanatok, tárgyak, installációk jöhettek szóba az új helyszínen. 2016 óta újabb kutatási eredményekre jutottam Munk kapcsán, majd felajánlott egy ösztöndíjat az MTA Irodalomtudományi Intézete, amely segítségével lehetőségem volt a Petőfi Irodalmi Múzeumban lévő Munk Arthur-anyagot teljes egészében feldolgozni. Ez jó apropót adott ahhoz, hogy kidomborítsam a tárlatban Munk I. világháborúban betöltött szerepét, katonai orvosi mivoltát, hadifogoly-létét. Kihívás volt ez számomra, hiszen korábban nem foglalkoztam behatóbban a harcmezőkön történetekkel. Elém tárult fényképeken, kéziratokon, dokumentumokon, milyen volt egy ember élete az I. világháborúban, mi volt ott számára fontos, hogyan tudta azt túlélni. Vezetni kezdtam a Google térképen egy útvonalat, hogy mely területeken mely években járt Munk. Később ez az útvonaltervezet nagy segítségemre volt, amikor globálisan szerettem volna látni, mekkora távokat járt be az I. világháborúban, hogy azok a helyszínek, melyek ismeretlen névként szerepeltek előttem az irodalmi munkáiban, mit rejtene. Sokat segített a mai internetes térképek világa. Láthatam, milyen ma Jekatyerinburg, Yazlovets, Yamnytsya, Sadrinszk, és hogyan nézett ki egykor, a háborúban a katonákkal, Munk Arthur fotóin, vagy az I. világháború fotóriportereinek képein. Egy olyan világ tárult elém, amely egyfelől gyomorforgató is volt, másrészt viszont – Munk Arthur rendkívüli humorával fűszerezve – feltáruultak a háborús katonák tréfái is, mint a túlélés eszközei. A *Ludwig baka* nevű, a császári és királyi 65. gyalogezred tábori újságját olvasva találtam egy történetet arról, hogy Munk Arthur gyalogezredében sok volt már az összegyűlt tárgy, a bakák által tartogatott, elcsent, cipelt tárgyak lajstroma, így felvetődött az ötlet, hogy alapítsák meg az Ezred Múzeumát, ahol majd bemutatásra kerülnek az összegyűjtött tárgyak.

Irodalom, művészet és gyermekkuckó

Munk Arthur gyermekkor

Irodalma és kultusza

„A hatvanötösök már eddig is nagyon sok értékes – a Ludwig bakák harcaival vonatkozásban álló – tárgyat gyűjtöttek össze, már amennyire ezt a körülmények megengedték, de mindenki a saját házi múzeuma részére. Ez a sok-sok egybegyűjtött emlék-tárgy a háború befejezte után lassanként önmagától fog az ezred-muzeumba vándorolni. Mi mindenesetre igyekeznünk fogunk a levélben felvetett lelkes eszmét minél szélesebb rétegekben propagálni, hogy az ezred-muzeuma értékes anyaggal gazdagodjék. Mert szükséges is, hogy a hatvanötösöknek, kik majdnem három éve állanak harcban, legyen egy épülete, amelyben a szemlélő megtalálhassa mindazokat az emlékeket, amelyekből a Ludwig bakák dicső harcaira következte-

téseket vonhat.” (Ludwig baka, 1917. március 1., 5. old.)

Így jött az ötlet, hogy bemutatom, milyen tárgyak gyűlhetnek össze egy katona körül: sisak, kulacs, telefonközpont – ezeket mind vajdasági múzeumokból kaptuk kölcsön –, de felajánlottak csizmát, jelvényeket is. Nemcsak mindennapi tárgyakat sikerült összegyűjteni, hanem ami egy katonasorsnak – mint Munk Arthur – a mindennapi orvosi használati eszközeit is jelentette. Így már az is egyértelművé vált, a kilenc szoba közül az egyik legyen egy talált tárgyak múzeuma, azaz az Ezred Múzeuma, a másik terem pedig villantson fel egy harci, frontvonal mögötti betegellátó helyet, vagy ahogyan Munk említi több helyütt, segélyhelyet. Itt előben kipróbálhatták a látogatók, milyen nehéz egy hordágyon cipelni a sérültet, animáción végignézhették, milyen lehetett katonasorsként a harcok közepette szolgálni, és Munk Arthur eredeti érmeit megismerve tudatosodhatott, hogy koleraorvoslásért vagy veszélyes harci körülmények közötti mentésért ezt is kaphatta a katonasors. E két teret egy lövészárk kötötte össze, ahol az óvodások hason csúszva, a többiek állva élhették át, milyen a lövészárokból a világ: sötétségben, harci robajban, cikázó fények közt, készségben. Aztán, egy építészeti ötlettől vezérelve elkészült egy olyan folyosó is, amelyet tükörrel borítottunk be, azt a nem várt hatást érve el ezáltal, hogy minden többszörösen látszódt: így alakult, hogy a látogatócsoportok, az osztályok valóban menetelő századhoz, ezredhez hasonlítottak: önmagukat megsokszorozva látták. Mindezen koncepció

Gazsó Hargita

Munk György, a kisfiú Oláh Sándor festményén

a kiállítás központi szerkezete volt, nemcsak a kikutatott anyag nagysága, hanem az I. világháború centenáriuma kapcsán is. A világvégi kép előkészítette a csattanót, a kiállítás pszichikai váltóvonalát, amikor is a látogató pszichéjére hatva bemutatásra került, milyen fontos a sok rossz között/után észrevenni a jót, és élni a jó adta lehetőségekkel: Munk Arthur a hadifogsága alatt találkozott Jekatyerinburgban Elza Schliskewitz-cel, későbbi feleségével, összeházasodtak és együtt rótták ketten, majd gyermekük születése után hárman a hadifogolyélet kicsit sem idilli helyszíneit.

Alapanyagként nemcsak a műtárgyakat, kéziratokat, köteteket vettem alapul, melyek kiállításával megidéztem a szerzőt, hanem önéletrajzában, a *Köszönöm addig is...* című kötetnek az idézetei követték végig a kiállítást kísérőszöveggé, vezetve a látogatót az 1800-as évek végi gyermekkortól kezdve szülei elvesztéséig, a szabadkai gimnáziumi csintalanságokon keresztül a budapesti orvostanhallgatói időszakig, majd hajóorvosi, katonasorsos évekig, megidézve az I. világháborút, a szerelmet, a későbbi szabadkai orvosi praxisát.

Nemcsak írói munkásságának, hanem írói hagyatékának promotálására is alkalmat adott az *Egy élet regénye* című kiállítás.

A kiállítás jelentését a látogató alkothatta meg a tárgyak, idézetek, fényképek, könyvek, installációk között mozogva, összefüggést teremtve köztük. Így a kiállítás olvasata termékenyvé vált, saját jelentéshálóját alakult ki a látogatónak. Egyrészt betekinthettek Munk Arthur biográfiai környezetébe, magánéletébe, másrészt viszont újabb alkotók, művészek értelmezései kaptak szerepet a térben: egykori művészek büszkéi Munkról, valamint kortárs fiatal képzőművészek értelmezései voltak láthatók Munk Arthur munkásságáról.

Kuratori koncepcióm megfejtését segítette az installáció, a kísérőszövegek és feliratok együttes befogadása.

Az élményszerzés motivált a legfőképpen. Ezért épült a gyermekeknek embermagasságban 3D-s puzzle Munk életéről, amelyet a kiállítóteremben rakosgathattak, ezért terveztünk hajóinstallációt a Carpathia óceánjáróról, amelyet bejárhattunk, hallgathattuk a túlkölését, az óceán csapódó hullámain, korabeli zenét. Mind-mind az elmúlt századdal, társadalmával, és annak lecsapódásával ismerttetett meg egy íráskészéssel is megáldott személy munkásságán keresztül.

Hadikórház

Fotók: Jovana Rajić

Wilhelm József

Háztájak

Vékonyka fények ülnek
az utcák kövén,
távolba veszők,
árnyakat ébresztők,
és kételyeket:
vajon merre tükröződik jobban
a boldogság?

Eldunsztolt vágyak
a spájzban,
pinceablak zugában
szép alkalmakra tartogatott
borosüvegek,
kitenyészített, feszengő idill ez:
mert a lét fájó koccanásai
folyton felrepesztik
a meghittség mázát.

Odaát
aranyló remény-fák
hívogatnak,
mű-pipacstengerben
heverész a kedvesség,
és az ég
nem szembogárnyi széles,
mint nálunk.

Odaát
látszat-méltóság
bájol,
megvásárolható elégtétel,
és elég étel
gömbölyít,
majd vonszol
a drága sírgödör felé.

Külsőség-mítoszok öltöttek kecses formát
odaát.

Itthon ...
fakó képerket mögé zárt lelkek
illesztik össze
a pupillák otthon-melegét:
a lét egyedüli
– erőt adó –
révülését.

Minden más
örömvillanás
kiváltság:
itt is,
ott is!

Üdvözet a peremről

Szemében
a fájdalmas belehasítások,
a pirkadatok és alkonyatok közötti
kíméletlen
párhuzamok nyomai
látszanak.

Olykor feltámad benne
az égbeolvadás reménye,
az erő,
de errefelé...
számtalan árnyalatával,
a szőrszálhasogató sötétség
ábrándokat oszlat.

Végre megtanulta már:
minden pillanat élhető
és nyitható
a különböző síkok felé,
sőt, mindinkább érzi
a sötét páncélba öltözött, pózoló dimenziókat,
melyek mögött
elhagyatott, bűdös lakófülkék
sorakoznak
elanyátlanodva.

Jól halad
sorsfordulók kisiklott naplementéjében,
tenyéren hordozott érzelem-törédékek sűrűjében,
a közalgó sejtések irányába,
ahová hazatérni igyekszik
ölmeleget átélni
újra és újra,
otthonosan,
könnyedén.

Mostanában üde szelek játszadoznak az égtájak közt,
magukba feledkezve,
de a mennybolt alján
fura menetoszlopok tükröződései
nyesik kilátástalanná
a horizontot.

Kemény erővonalak metszik az utakat,
és e táj
más-más magyarázatok árnyékában
támad fel naponta!

Ennek ellenére
ő is jól van:
nem követhetők többé
a lépései!

A megvigyázhatatlan

Tér szélén
tudathasadás csendélete,
jól megtervezett gyanú,
csizmák talpának csattanása,
befolyásolt csend,
a messzeségben mégis
édes hahota gondoskodik
a körbekerítettkekről.

Az eredő lüktetését elzárták,
de a mesék működése még nem állt le,
álmodozók hozzák zavarba
a kétszínűek valóságát,
ékelik ketté
a látszatbiztonságot.

Az arcok
az általánosságoktól közmegegyezők,
könnyelműek,
zokszavak közé csitul az éj,
durva félreértésekkel
törleszt a múlt,
s a jelen már-már teljesen leszűkült,
minden olyan kínos ritmusba szorított,
kivéve
az elégedetten hintázók
alig érthető,
szerteguruló vihogását.

Sopánkodás csömöre
sertepertél,
hiábavaló szavak
olvasztják egybe a tömeget,
a bizonytalanság az egyedüli
egyértelmű tény,
mindazonáltal...
e tájon túl
igazgyöngyöket formálnak
az embertelen környezetből
gyermekkacaj háttérzajában.

A parancsok végül mindig leperegnek
a bőrről,
felpuffadnak a bérelt leskelődők is,
és...
– előbb-utóbb –
a rosszmájú fámák is megráncosodnak.

Ilyenkor...
naiv zsengebájúak támasztanak fel néha
kevésbé torz reményeket:
lepkelétnyire!

képzőművészet

A VAJDASÁGI KERÁMIA ALKOTÓJA

Szubjektív sorok Nemes Fekete Edit művészetéről

Silling István

A mi honi, vajdasági képzőművészeti életünkben rendkívül értékes életművet teremtő és a pedagógusi pályán a tehetséges fiatalokat alkotásra buzdító művészegyeniségek sorában a legelsők közé tartozik a Szabadkán élő és idén jeles évfordulóját, 75. születésnapját ünneplő Nemes Fekete Edit kerámiaművész, kollázsalkotó és festő, a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

Az alföldön élő, a vajdasági kerámiaművész legtisztább és legőszintébb természetes kútforrása az őt körülölelő, formázó, gyökereit nedveivel éltető rög, a *Tájunk rögei*, amelyből az élet és az *Életfa* mifelénk sarjadzik és kibontakozik. Ezt használja a művésznő leginkább gondolatai megformázásánál a kifejezés anyagául, színéül. Keramoplasztikáin a vajdasági tájat a vidékünkre jellemző szikár szépségek, a *Barna napraforgó*, a *Sárga napraforgó*, a *Madárka mákon* jelenítik meg. A szülőföld és a művész szoros együvé tartozásának szent ikonképe az itteni *Tájunk rögei* mű beszélő alcíme: *Ölelés*. „A föld tiszteletet parancsol, és az ő színeit használom” – nyilatkozta nemrég nemes őszinteséggel.

A legendák, a misztikumok, a misztériumok és ezek őrzői ugyancsak e táj anyagából és levegőjéből, gondolatvilágából és szellemiségéből vették. A művész minden alkotásán megjelennek a *Legendák őrzői*, hiszen a ránk, illetve a művészre hagyományozott, szellemiségére és intellektusára testált tudást, ismeretet: a legendát, a mesét, a misztériumjátékokból megmaradt imádságokat, a megörzendőnek érdemes lelkiséget át kell adnia a művésznek, nem szabad magába zárnia, netán veszendőben hagynia. Csendben és

Ülő lányok virággal

halkan súgnak össze Nemes Fekete Edit őrzői a strázsán, akár az ókori piramisok, hogy beteljesítsék az átöröklésre hivatottak nagy-nagy feladatát: a *Tájunk rögeiről* szóló, és azzal együtt az *Ide tartozunkkal* vállalt szentség megtartását *Maradásról* és *Megmaradásról*, lett legyen szó akár a teremtés, illetve születés misztériumáról, avagy a közülünk, élők közül egy más dimenzióba *Távozó*k bennünk tovább élő, a bensőnkben maradó emléanyagáról. Így tanultunk mindannyian nagyszüleinktől és apáinktól, anyáinktól, az *Őrzőktől* imádkozni, emlékezni, identitásunkat, utódainkat óvni, szülőföldünket és *Mindennapi kenyere*inket becsülve szeretni mindazzal, ami itt örök értéknek bizonyult a múlt idő alatt.

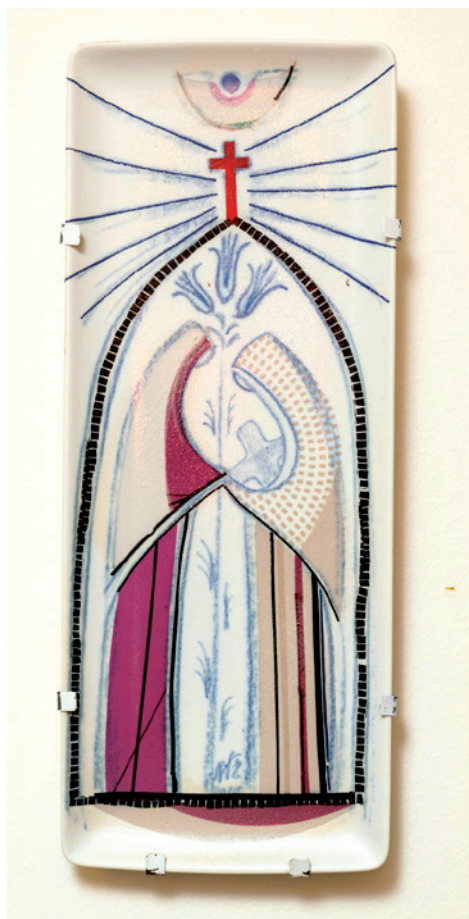
Bartók népzene ihlette művei és Makovecz Imre alkotóművészetének buzgó forrásai ugyanabból a korai érából valók, mint az alkotót meghihető archaikus és apokrif népi imádságok, a rejtelmesen szép fohászok. Rokonságuk vitathatatlan. Bartók szonátái, siratóénekei, nótái, nagy ívű remekei népzenénk és népköltészetünk mélységes mély kútjából merítenek, s azokból születnek meg Nemes Fekete Edit domborművei és kollázsai egyaránt. A *Cantata profana* zenemű apa-fiú konfliktusáról, illetve szarvasfűjáról alkotott kerámiáit akár a magyar őstörténet mozzanataiig vezethetjük vissza, de kollázsain a *Csodálatos mandarint* és a *Kékszakállú herceg vára* című opera összefoglalásait is megjeleníti. A Makovecz-templomtervek ugyancsak az ősi természet adta anyagból építik fel a házat, a védelmet adó hajlékot – akárcsak Nemes Fekete Edit mélységeket és magasságokat érintő gondolatai az oltalomról: a házról és az anyát idéző Anya-művekről, Madonnákról. A család életét biztosító *Szeretet*, a nyugalmat árasztó *Az otthon melege* és a *Boldog család*, *Az unokákkal együtt lélegző* szülő és nagyszülő meghitt pillanatai, az örökké szükséges szeretet ezekben az épített menedékekben nyilvánul meg. Ezekben a visszafogott, meleg színű – az általa használt anyag, a föld színeit alkalmazza:

Kislány madarakkal

Makói Madonna

Ánafa szülte ágát
Mária szülte világ megváltóját
(vajdasági archaikus népi imádság)Fehér róza, Mária
(vajdasági archaikus népi imádság)

barnát, sárgát, vöröset – mentsvárakban testesül meg a megmaradás ígéje.

Nemes Fekete Edit szabadkai kerámiaművész találkozása az e sorok írója által a Vajdaságban gyűjtött archaikus és apokrif népi imádságokkal nem véletlen. Hiszen az imádsággyűjteményt tartalmazó publikáció (A vajdasági magyar archaikus népi imádságok és nyelvezetük, 2003) fedőlapjának illusztrációja is az ő alkotása. Az ő Hannoverben, majd Szabadkán is kiállított kerámiáiba, szobraiba olyannyira beleszerelmesedtem, hogy hosszan, merengve álltam előttük. Szinte elállt lélegzettel szemléltem, és láttam is meg a roppant szuggesztív műalkotásokat, amelyek mind a mi archaikus népi imádságainkban kimondott érzelmeket és gondolatokat revelálták vizu-

álisan a térben. Akkor döntöttem el, hogy imádságos könyvem címdoldalára a *Fiát sirató* címet viselő kerámia kerüljön. E könyv megjelenését követő időtől datálódik a vajdasági archaikus népi imádságok és Nemes Fekete Edit művésznő ismeretsége. Elmondása szerint a néprajzkutató által gyűjtött, újonnan felfedezett népköltészeti alkotások őt, a képzőművészt meghihlették, új művek, új ciklus – Imádságok – megteremtésére készítették. Így jött létre pasztellképeinek sorozata. Az imádságokban megnyilvánuló expresszív erő, a kifejező szimbólumok sorra megjelennek pasztellképein: a Kozmikus Genézist jelképező *Életfa*, a halálként is megélhető álom koporsó-képei, a fiát sirató Szűzanya fájdalma, a hajnalt, azaz az új életet hirdető kakas, az őrangyalok, az

képzőművészet

A keresztnél

Arany János: Vörös Rébék (ballada-illusztráció)

Eleven Ostya. Ezek a fekete alapú, mívesen elegáns, letisztult művek illenek az egykori nagyheti misztériumjátékból sarjadt népi imádságok képi világába. Az archaikus szövegek szinte új köntöst kapnak általuk. A barokk kori tárgyalkotó népművészet emelkedett ihletettségű darabjaiban, a Sárvári Pietában, vagy a Máriazelli Madonnában csodálkozhatunk így rá Nemes Fekete Edit *Fiát sirató* anyáinak szellemi rokonaira. A gyűjtő és értelmező néprajzkutató a maga munkája értelmének megigazulását láthatja a vajdasági kerámiaművész ezen művein. Ilyen élményben egy kutató ritkán részesül.

Az archaikus imádságok, a mindmáig megfejthetetlen égi és földi találkozásából létrejövő termő ág szférájában fogannak meg az ősi népi életértelmezés szellemiségére utaló szemiotikai villanások: a *Tűzima-*

dók Boldogasszonya, a *Pogánka* – aki még nincs megkeresztelve, akinek még árthatnak a rosszak –, avagy még maga a *Boldogasszony* kőcserép is, illetve a már említett *Életfa* vagy *Az életfa* kerámiák. Legszebb vajdasági magyar díjunkt is ily névre – *Magyar Életfa* – alkotta meg a művész.

A vajdasági, illetve a magyar művészi életben való aktív jelenlét szervesen kapcsolódik a művész opuszához a Szenteleky- vagy a Csépe Imre-illusztrációk, illetve az Arany János- és József Attila-illusztrációk révén. A kollázskészítés technikáját szívesen alkalmazó művész Arany János nagykorúsi balladait újrateremtő művein a balladák alapját képező tragédiát hangsúlyozza, akár a többször is megalkotott *Ágnes asszony*, akár a *Vörös Rébék* vagy más képeken. De az *Őszi-kék* verseinek is a rezignált embere – *Tölgyek*

nemes fekete edit

1944
Szabadka

Szabadkán születtem, Kishegyesen töltöttem a gyermek- és ifjúkoromat. Az újvidéki Iparművészeti Középiskola kerámia szakán 1965-ben végeztem, 1969-ben szereztem oklevelet az újvidéki Pedagógiai Főiskola képzőművészeti szakán. Még ebben az évben a Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesülete rendes tagjává választott. Kishegyesen általános iskolai tanár voltam. Szabadkán 1975-től élek és alkotok, 1975 és 1981 között a Dekor vállalat tervezőjeként dolgoztam. A kishegyesi Dévics Imre Kerámiai Művésztelepnek 1962-től 1990-ig állandó résztvevője, 1971-1981 között vezetője voltam. A határon túli magyarok makói művésztelepén tizenöt évig alkottam, a Hódmezővásárhelyi Nemzetközi Kerámiai Szimpóziumnak hat alkalommal voltam résztvevője.

Eddig százhárom önálló kiállításom volt, és mintegy négyszáz csoportos tárlaton vettem részt Szerbiában, Magyarországon, Horvátországban, Németországban. A Magyar Művészeti Akadémia 2017-ben nem akadémikus köztestületi tagjává választott.

KIÁLLÍTÁSOK

Az önálló kiállításaim közül kiemelném:

2000-ben a hannoveri világkiállításon a magyar pavilonban képviselhettem a vajdasági kerámiát

2018-ban Arany János ballada-illusztráció kiállításom (kollázs, kerámia) bemutatásra került Hódmezővásárhelyen, Makón, Budapesten, Szabadkán, Bácsfeketehegyen, Palicson

FONTOSABB DÍJAK, KITÜNTETÉSEK

2001-ben Forum Képzőművészeti Díj

2001-ben Dr. Bodrogvári Ferenc-díj

2004-ben Nagypáti Kukac Péter Képzőművészeti Díj

2005-ben Csongrád Megyei Önkormányzat Díja

2014-ben Magyar Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetés

Madonna felhőben

alatt, Tamburás öreg úr, Letésem a lantot – lett a képek ihletője. Az utóbbi képen még a feladás és újrakezdés gondolata is megelevenedni látszik. Nemes Fekete Edit fontosnak tartja, hogy alkotásai üzenetet hordozzanak, hogy akár egy monda, egy hiedelem, egy emberi élet sorsfordulója legyen a mű megalkotásának elindítója. Ilyennek ismerjük meg a József Attila-illusztrációkat is, ahol a költő családjának élete és költeményeinek legfontosabb ismérvei nyernek új életet. A *Dunánál* hajjai, illetve hullámai egy másik ciklus, a *Hullámok* című darabjaiban folytatódik.

Vallási életünkben meghatározó szerepük van az út menti keresztnek, templomoknak, kálváriáknak is, s mindezek a maguk szimbolikus üzenetével jelennek meg *A ludasi templom*, a *Ludasi kis Jézus* térplasztikáin, a *Majdányi Madonnán* és

az Egyházaskéren felállított *Keresztúton*. A két vagy három szín felhasználásával megalkotott kollázsok, a keresztút-variációk a téma iránt elkötelezett rajzoló, keresztény kultúrhagyatékunk megbecsülését jelenítik meg. A Szárnyak-ciklus kollázsai is immár a kerámiától lassan távol maradó alkotó művei, de ezek szellemisége is ugyanazt az életminőséget revelálja, amit a térplasztikák: az ember mindennapi élete fölött örködő, óvó szellemi biztonságot. Ez a motívum a keresztény élettudatból merítő művész sok alkotásán megjelenő attribútum.

A töprengő művészlélekben fel-felbukkanó kétségek és hiányérzetek megnyilatkozásai az újabban keletkezett kollázsok ciklusának jellemzői *Gond, Magány, Árvák, Hiányzó*, ám ezek a művészi és az emberi élet, a sorsunk örök velejárói.

A JÁTÉK

(RÉSZLET)

Szereplők: NŐ, FÉRFI

II. A depresszió

A nő a székhez van kötözve, feje előrebukva, és csak a szuszogását halljuk. Kis idő elteltével zárban forduló kulcs hangja hallatszik, de a lélegzetvétele ritmusát ez nem töri meg. A férfi belép az ajtón, és becsukja maga mögött, de nem mozdul onnan. A nő egy idő után felemeli a fejét, és az ajtó irányába fordulva kérlelően megszólal.

NŐ Itt vagy? Te vagy az? Kérlek, válaszolj! Kérlek szépen, szólj hozzám! Hallom, hogy itt vagy.

FÉRFI (sóhajt egy nagyot) Sss...

NŐ Te vagy az?

FÉRFI Ne beszélj!

NŐ (elcsukló hangon) Ne haragudj...

FÉRFI Csak... ne beszélj.

NŐ Jó. (hang nélkül sírni kezd, de közben a szeme sarkából próbálja figyelni a férfit)

A férfi elégedetlenkedve felsóhajt, felkapcsolja a lámpát. Jobb csuklója be van fáslizva. Táskáját leteszi az asztal mellett, pár lépéssel közelebb megy a nőhöz, hogy távolról megvizsgálja a köteleket. Visszamegy a táskához, kivész belőle egy fehér abroszt, amit gondosan az asztalra terít, majd fél térdre ereszkedik, és komótosan elkezdí az asztalra pakolni a tartalmát. Először egy drótkefe kerül elő, utána egy kalapács, egy olló és egy alma, amire ráharap, majd a szájában tartva tovább pakol.

NŐ (szípogva) Ne haragudj.

FÉRFI (abbahagyja a pakolást egy időre, és csak néz maga elé)

NŐ Igen. Rendben. Vagyis bocsánat. Hallgatók.

A férfi kifejezésten tekintettel, szájában az almával félig a nő felé fordítja a fejét, kiharap belőle egy falatot, megeszi, és ráharapva az almára folytatja a táska tartalmának kipakolását. Kivész egy fáslit, egy szalvétába csomagolt szendvicset, majd kiharap még egy falatot az almából, és végül egy zacskó szaloncukorral a kezében feláll.

FÉRFI Hogy vagy? Kicsit mintha fülledt lenne itt a levegő, nem gondolod?

NŐ De igen, elég fülledt. Nem lehetne...?

FÉRFI Nem vagy éhes?

NŐ (lehajtja a fejét) Nem.

FÉRFI Nem?

NŐ Nem.

FÉRFI Nem.

A férfi gondterhelten bólogat, közben a szájához emeli az almát, amibe nem harap bele, csak szaglássza. A nő is bólogatni kezd, erre a férfi az asztalra dobja a szaloncukrot, amire a nő összerenzen.

FÉRFI (közelebb megy a nőhöz, méregeti, és közben kiharap még egy falatot az almából) Hoztam neked szendvicset is, drágám.

NŐ (a „drágám” szóra enyhén összerездül) Köszönöm, nagyon figyelmes vagy.

FÉRFI (helyeslően bólogat, közben tovább figyel a nőt)

NŐ Már régen voltál nálam. Mióta is...

FÉRFI Hiányoztam?

NŐ Igen, nagyon.

FÉRFI (mosolyogva) Te is nagyon hiányoztál nekem.

NŐ (erőltetetten mosolyog)

FÉRFI Hmm... (tétován megindul a keze, előbb megáll, majd kézfejjel lassan megsimítja a nő arcát)

NŐ Köszönöm! Nagyon kedves vagy.

FÉRFI Kérsz egy harapást? (odanyújtja az almát)

NŐ (küszködve a sírással) Nem, köszönöm. Nem vagyok éhes.

FÉRFI Na, csak egy harapást. A kedvemért.

NŐ (rázza a fejét, közben próbálja kilesni, hogy mi minden van az abroszon, de a férfitől nem látja)

FÉRFI Már nagyon régóta nem ettél. Valamit muszáj enned.

NŐ Milyen nap van ma?

FÉRFI Tessék?

NŐ (zavarodottan) Csak mert már régen nem láttalak...

FÉRFI Nem mindegy, hogy milyen nap van? Harapj inkább egy falatot! (odatolja az almát a nő szájához)

NŐ Köszönöm, nem vagyok éhes.

FÉRFI Jaj, dehogynem. (beletuszkolja a nő szájába az almát)

NŐ Nem... (elkezdí mohón falni az almát) Nem, nem kérek...

FÉRFI Na, csak lassan. Meg ne fulladj drágám. Lassan.

NŐ Ne... Nem. Köszönöm... Köszönöm!

FÉRFI Nagyon ügyes vagy! Ügyes! (megigazgatja a nő haját) Látod, drágám, mégis éhes voltál. Nem hittél nekem. (megtörölgeti a nő száját)

NŐ Igen, igazad volt... drágám! Köszönöm!

FÉRFI Éhes vagy még?

NŐ Nem, már ez is... (megköszörüli a torkát) Ezt sem kellett volna. (lopva próbálja meglesni, hogy mi van az abroszon)

FÉRFI Hmm? (visszanéz az abroszra) Kíváncsi vagy, hogy mit hoztam még? Türelmetlen vagy ma.

NŐ Nem. Bocsánat, véletlen volt.

FÉRFI Semmi baj.

NŐ Ne haragudj!

FÉRFI Miért haragudnék?

NŐ Semmi... semmiért. Nem is oda... Csak odatévedt a szemem. (a férfi kifejezésten tekintettel nézi a nőt, aki próbálja leplezni a zavarát) Bocsánatot... kérek!

FÉRFI (kedvesen mosolyogva) Semmi baj, komolyan. (visszamegy az asztalhoz) Mit szeretnél? Szendvicset vagy ollót? Esetleg van drótkefe is, de szaloncukor is, meg egy kalapács. (felveszi a kalapácsot) A fásli az enyém. (szomorkásan felmutatja bekötözött csuklóját, kezében a kalapáccsal)

NŐ (aggódva) Mi történt?

FÉRFI Úgy néz ki, mintha elvágtam volna az ereimet, ugye?

NŐ (próbálna válaszolni, de inkább szó nélkül hagyja, csak bizonytalanul bólogat)

FÉRFI Ha sikerült volna, akkor te most elég nagy bajban lennél, nem igaz?

NŐ De, igaz! (szomorúan mosolyog)

FÉRFI Igaz.

NŐ Vigyázz magadra, drágám! Nem eshet bajod. Mi lenne velem nélküled? (próbál őszintén nevetni, közben figyel a férfi reakcióját)

FÉRFI Ne aggódj, nem akartam megölni magam. Megkönnyebbültél?

A nő keresi a megfelelő szavakat, bele is kezdene néhány gondolatába, de nem tudja megformálni a szavakat. A férfi végig passzív érdeklődéssel figyel.

NŐ Igen. Örülök neki, hogy végre látlak.

FÉRFI (elismerően végigméri a nőt, majd a zsebéből elővesz egy mobilt) Igen. Én is. Örülök neked, drágám. Szereted Chopint?

A nő felvonja a szemöldökét, egy nagyot sóhajt, utána lehajtja a fejét, és nem mond semmit. A férfi elindítja a Nocturne Op.9 No.2-t, és a mobilt a nő lába elé teszi a földre, pontosan oda, ahová néz, erre ő elfordítja a tekintetét.

FÉRFI (lassan a nő mögé megy, és behuny szemmel a fülébe suttojja) Olyan érzéki. Olyan törekeny és kiszolgáltatott. Tökéletesen illik most ide. Olyan mély, olyan fájdalmas. Mintha egy lüktető sebet nyitogatna minden apró hang. (jobb kezével megtámaszkodik a szék támláján úgy, hogy a kalapács a nő mellkasán fekszik, a bal kezével pedig játszani kezd a hosz-

szú tincsekkel) Mintha minden hang egy-egy apró szűrés lenne, nem igaz?

NŐ (összeszorított szájjal próbál nem sírni)

FÉRFI Megsimogattam egy kutyát.

NŐ Tessék?

FÉRFI Egy kutyát. Egy farkaskutyát. (a nő értetlenül néz rá) Egy német juhászkutyát.

NŐ Aha, igen.

FÉRFI Nagyon barátságos volt. Odajött hozzám és csóválta a farkát, én meg megsimogattam.

NŐ (nem érti, hogy ezt miért mondja neki) Értem.

FÉRFI Ültem a padon, te jártál az eszemben, és egyszer csak odajött. Nagyon barátságos volt.

NŐ Khm... (érelklődve) Mhm... értem.

FÉRFI És akkor megsimogattam. Leült mellem, és csak nézett. Lehet, hogy éhes volt? Nem tudom. Amikor meg felálltam és elindultam, akkor jött mellettem. Ott sétáltunk együtt, mint két barát. Szeretem a kutyákat. Nagyon szeretem őket. Nagyon barátságosak.

FÉRFI Mhm... Barátságos volt. Mielőtt elbúcsúztam volna tőle, még egyszer megsimogattam a feje búbján, de akkor hirtelen elkapta a csuklómat, és ráharapott.

Nem engedte el, csak egyre erősebben szorította, mintha le akarná tépni. Nem morgott, vagy ilyesmi, csak nézett rám, és szorított. Egyre erősebben. Próbáltam kicsavarni a kezem, de nem tudtam. Tud-

ad, hogy a kutyák közül a német juhász harapása a második legerősebb? Csak szorította egyre erősebben, egyszer csak meghallottam magam, ahogy kiabálok, pedig nem szerettem volna.

Nem szerettél volna?

NŐ Nem. Egyszerűen csak kiabáltam, és nem tudtam abbahagyni. Nem tudom miért.

Szőrnyű lehetett.

FÉRFI Csak úgy felszakadt belőlem.

NŐ Gondolom a fájdalomtól.

FÉRFI (elgondolkodik rajta) Nem tudom. Lehet. De olyan volt, mintha nem is én kiabálnék, érted ezt?

NŐ Értem. És abbahagytá?

FÉRFI Tessék?

NŐ A kutya. Erre elengedett?

FÉRFI Nem hagyta abba. Elkezdtem ütni a fejét ököllel, de akkor sem engedett. Sőt, még szorosabban fogta.

NŐ És?

FÉRFI És akkor már leguggoltam, hátha könnyebben ki tudom csavarni a kezem, és akkor megéreztem, hogy nálam van a kés. Mindig nálam van, de akkor ez eszembe se jutott.

NŐ A kés?

FÉRFI Igen. És akkor leszúrtam.

NŐ A kutyát?

FÉRFI Persze. Először a bordái közé szúrtam, de nem találtam el jól, és csak még jobban szorított, meg elkezdett rángatni a csuklómnál fogva, és akkor nyakon szúrtam. Akkor már elengedett.

NŐ Értem.

FÉRFI Szerinted ő is kívülről hallotta magát, ahogy nyüszít?

NŐ Megölte?

FÉRFI Tudod, mi volt a legfurcsább? Még csak el se szaladt. Csak hátrébb sántikált, és nézett, miközben haldokolt.

NŐ Megölte a kutyát?

FÉRFI Megharapott. Megsimogattam, ő meg megharapott.

NŐ És te megölte.

FÉRFI Igen...

NŐ Szegény...

FÉRFI ...de már bekötöztem.

NŐ Aha, akkor jó. És már jobban vagy?

FÉRFI Még mindig fáj. Érdekes. Azóta számtalanszor próbáltam már visszarántani a kezem. Miért rántom vissza a kezem?

NŐ Nem tudom.

FÉRFI Most már semmi értelme. Már megtörtént, én meg próbálom visszarántani a kezem úgy, ahogy akkor kellett volna, mielőtt megharapott.

NŐ Talán mert az ember mindig próbálja újraélni azt a pillanatot, amit elrontott. Próbálja kijavítani azt, ami már megtörtént.

FÉRFI De nem tudja.

NŐ Nem, nem tudja. A fájdalom emlékezteti rá.

FÉRFI Neked fáj még?

NŐ (lélegzet-visszafojtva, tagadólág megrázza a fejét)

FÉRFI (üvöltve) Nem hallom!

NŐ Fáj! Igen, fáj.

FÉRFI (egy hirtelen mozdulatot tesz, mintha le akarná harapni a nő fülét, de lassan becsukja a száját, és azt suttojja) Hát, nekem is. Lüktet.

NŐ Sajnálom. Biztos... szörnyű lehetett.

FÉRFI (egy ideig némán bólogat, közben a nőt figyel) És te hogy vagy?

NŐ Nem vagyok jól. Narancslét nem hoztál?

FÉRFI Most nem.

NŐ Ki kell mennem.

FÉRFI Most nem fogsz.

NŐ Értem. (összeszorítja a száját) Kérlek... Könyörgök...

FÉRFI Ez az utolsó. Ugye tudod, drágám?

NŐ (gyorsan összeszedi magát) Igen, drágám, tudom. Nincs semmi baj. Ne haragudj, nagyon örülök, hogy itt vagy, csak mostanában eléggé magam alatt vagyok, és ez a kutyás eset is nagyon megviselt.

Aggódom érted, tudod?

FÉRFI Aggódsz értem? (a nő hosszan nézi a férfit, mondana valami biztatót, de nem jönnek a szavak) Mi a baj?

NŐ Semmi.

FÉRFI Na, jó. (visszaviszi a kalapácsot az asztalra) Szóval, miért vagy rosszkedvű?

NŐ Csak rossz kedvem van.

FÉRFI Figyelj! (a kötését vizsgálgatja, és próbál alánézni, hogy hogy van a sebe) Ezt már ismerem. Én kérdezem, hogy mi a bajod, te nem mondd, én tovább kérdezgetlek, aztán a kötelező másfél óra után végül csak elmondod, és akkor megkönnyeb-

bülsz. Nem ugorhatnánk inkább rögtön a végére? Ha van valami bajod, úgyis elmondod, ha meg nincs, akkor meg nem is volt baj, nem igaz?

NŐ De, csak ez nem ilyen egyszerű.

FÉRFI A probléma addig probléma, amíg nem határozod meg a lényegét. Addig nem tudod megoldani, amíg nem mersz szembenézni vele. Zavar, hogy le vagy kötözve?

NŐ Igen.

FÉRFI Látod? Ilyen egyszerű. Kimondtad. Mindjárt jobb, nem? Pedig ez azért nem egy hétköznapi probléma, ezt kijelenthetjük. Mondjuk nem is oldódott meg a problémád, de legalább kint van.

(elneveti magát) Hülye vagy!

FÉRFI Hülye vagyok. Látod? Ez is kint van.

NŐ Szeretlek.

FÉRFI Szeretlek. Látod? Ez is kint van. (megilletődve nézik egymást) Ne haragudj, de nem vagyok biztos benne, hogy az előbb...

NŐ Szeretlek.

FÉRFI Ó.

NŐ Sajnálom.

FÉRFI Te beteg vagy.

NŐ Beteg.

(...)

regény

A FIÚ, AKI ELADTA A VILÁGOT

(RÉSZLET)

1.

Kezdem ott, hogy felfüggesztettek. Nem mondom, hogy büszke vagyok rá vagy örülök neki, de hát nem is vagyok magam alatt miatta. Szóval egy kicsit hidegen hagy. A többieket azért annyira nem. Mondjuk anyám eléggé kiakadt, rögtön rohant velem a pszichológushoz, azt hitte, megint valami nagy baj van. Pedig nem. Igazából nem is szokott ilyen előfordulni, csak nagyon ritkán, és akkor sem olyan brutális. Anya mindent túlreagál. Nem fogok belehalni abba, hogy egy hónapig nem kell iskolába járnom. Nekem csak jobb lesz, meg az amúgy is elég kevés idő. Az iskolában minden olyan rossz. A tantárgyak, a fű az udvaron, a kosárlabdapálya, az emberek, a kilincs a német terem ajtaján. Az, hogy mindig, mikor van valami, mondjuk az osztályfőnök születésnapja, megy a nyalizás ész nélkül. Mindenki mosolyog, mindenki örül, az osztályfőnök is, pedig lehet, hogy korábban már észre is vette az ajándékát, és most el kell játszania, hogy meglepődik. De semmit nem utálok annál jobban, amikor valaki az ajándékozás után még mindig nem tudja abbahagyni, olyanokat mond, hogy „köszönjük, hogy ennyit törődik velünk” meg hogy „mindig jót akar nekünk” vagy „köszönjük, hogy bármilyen körülmények között kiáll mellettünk”. Közben mindenki bólogat meg mosolyog, nekem meg már hánynom kell. Így van ez mindig.

Szóval, anya tiltetett rögtön a kocsiba és vitt a pszichológushoz. Nem szokott maradni, mindig csak épp beköszön a nőnek, elmondja, mi van, és már megy is. Nem bírná ő végighallgatni azt a beszélgetést, pedig semmi extra nincsen benne. Egy fehér szobá-

ban van, minden bútor fehér benne, a falak is, csak a játékok nem, mert vannak játékok is. Néha nekem is játszanom kell velük. Mármost a játékok segítségével kell berendeznem a saját lelkvilágom vagy megmutatnom a világképemet, ilyenek. Az a legjobb ezekben, hogy nem is nagyon kell beszélnem, ő csak nézi a játékokat, felméri a helyzetüket stb. Néha megkérdezi, hogy miért van ez meg ez ott, ahol. Ezek tök jók. Jobb, mint amikor olyan hülyeségekkel traktál, mint például, hogy mi volt ma a suliban, hogy érzem magam, mi a helyzet otthon meg a barátokkal, ilyesmi. Ezekből kiráz a hideg.

Kedd volt, az első nap, hogy nem kellett iskolába mennem. Ültem a Tisza kiépített partján egy padon, vártam Borit. Régebben nagyon sok időt töltöttünk együtt. Együtt mentünk könyvtárba, uzsonnát venni, színházba, minden. Egész jól elvoltunk.

Jött a Bori, láttam, ahogy siet. Fekete kabátja volt, meg az a régi bordó sapkája. Régebben is örökké ugyanezt hordta, amikor még olyan sokat voltunk együtt.

– Szia! – köszönt széles mosollyal az arcán. Felálltam és megöleltem. Közben ő is a hátamra tette a kezét, de alig bírta a vastag kabátjainktól.

– Szia! – mondtam, és eltoltam magamtól egy kicsit, hogy lássam az arcát. – Végre.

– Ja! – azt mondja, és vigyorog, látszik az összes foga. – Olyan rég láttalak! Üljünk be valahova. Olyan rég találkoztunk.

Tényleg elég régen találkoztunk, azért örült ennyire.

Egy közeli kávézó felé vettük az irányt, Bori egész úton beszélt. Meleg, barna hangja van, jó hallgatni. Arról

beszélt, hogy mennyire rossz nélkülem, de azért valamennyire megbarátkozott a többiekkel. Hogy lett neki egy barátnője, és így mégsem olyan magányos. Az volt a lényeg, hogy mégsem annyira rossz neki nélkülem, mint amilyennek először gondolta. Hogy elkezdett jobban odafigyelni a környezetére, és nem mindig csak a rossz dolgokra gondol. Ilyenek. Hallgattam, figyeltem rá, nem mondtam semmit, nem akartam félbeszakítani. Annyira boldog volt, nekem meg rosszulett ez az egész. Minden, amit mondott. Hogy elkezdett figyelni a környezetére, meg hogy rájött, hogy nem is olyan rossz minden, mint amilyennek hitte, amíg ott voltam. Szerintem inkább jobb tudatlannak és vaknak lenni, mert ha kinyitod a szemed, mindenhol csak rosszat látsz. Komolyan.

Beértünk a kávézóba. Jó meleg volt bent. Szerencsére nem voltak sokan, úgyhogy kaphattunk egy helyet az ablaknál a sarokban. Ott a legjobb. Ott ültünk mindig, régebben is.

Levetettük a kabátunkat, ráakasztottuk a székünk támlájára. A hátizsákomat magam mellé csúsztattam, ahogy Bori is az iskolatáskáját. Nézem, ahogy eligazgatja a haját. Állig érő, szőkebarna haja van, hullámos is, nekem nagyon tetszik, de ő utálja. Merthogy ritka meg száraz meg töredezett. Ez persze nem igaz. Vagyis hát nagyon érték én hozzá. Ha ritka meg száraz meg töredezett, akkor legyen az. Úgyis az övé lesz az utolsó szó.

– Szóval, tök jól beilleszkedtem – fejezte be.

– Örülök.

Képtelen voltam úgy csinálni, mint aki örül. Nem azzal volt bajom, hogy beilleszkedett, hanem inkább azzal, hogy kicsit olyan lett, mint ők. A többiek. Az egyformák.

Szerencsére nem nagyon figyelt rám, és nem vette észre, hogy valójában egyáltalán nem örülök semminek.

– Na, mesélj te is! Milyen az új sulí?

– Elmegy. Igazából nem nagyon szeretek ott senkit. Mindenki kis csoportokba tömörül, és senki nem enged be senkit sehova. Még a pattanásos számítógépbuzik se.

Már nem mosolygott annyira.

– De azért van ott barátod, ugye?

– Hát van, Karesz meg Hubert, de...

hogy mondjam? Karesz állandóan tanul és nem kommunikál, Hubertnak meg más barátai is vannak, és azokkal többet lóg. Csak néhány szót váltunk egymással, amikor összefutunk. De azért elvagyok vele. Van neki humorérzéke. Csak állandóan szid vagy gúnyol valakit. Multkor hangosan beszélt ki előttem meg még pár másik gyerek előtt egy lányt, aki hallotta az egészet, és aztán bölgve rohant a mosdóba. Azóta se láttuk.

Jött a pincér. Forró csokit kértem mindkettőnknek, pedig meg se beszél-tük előtte. Mindegy, nem számított.

– Hát mi lett vele?

– Mit tudom én, nyilván kerül min-ket.

Hallgattunk is egy sort, aztán Bori megkérdezte, hogy viseltem a buszozást. Mert én utálok buszozni. Az emberek olyan utálatosak, hogy azt

Lány a szélben

nézni is rossz. Egyszer láttam, hogy áll egy vénasszony a busz közepén, szorongatja a kis fonott kosarát, alig bír állni, mellette meg ott ülnek valami kis csitri tökmagok, és nem adják át a helyüket. Én is álltam, nekem se jutott hely, de én biztos átadtam volna annak a nőnek.

– Szörnyű, mindenhol iskolások, féltem nagyon, hogy ismerőssel találkozzom.

Egyébként a hajammal piszkáltak folyton, mert az olyan hihetetlenül vörös, hogy elképzelni se tudod. Mert a vöröshajúaknak sosem igazán vörös a hajuk, inkább olyan narancssárga, de nekem igen. Azt gondolták, festem a hajam. Festi a franc. Bárcsak festve lenne ilyen, de én így születtem, egy ilyen vörös, göndör lobonccal a fejemem.

– Azért szerintem nem kéne ennyire félned az ismerősöktől – mondta. – Hát most istenem, ha találkozol velük, hát találkozol. Nem fognak agyonlőni vagy valami. Talán fel sem ismernének.

Beszélgettünk még erről-arról, amíg a pincér kihozta a forró csokinkat. Hogy mi van a többiekkel, a régi osztállyal, mióta elmentem. Hogy Marcinak már nem kell szemüveg, Ábelnek meg mindenből egyese van, csak zenéből nem. Már szinte hiányoztak.

Szóval, hozta a pincér a forró csokinkat, mi meg azonnal nekiestünk, pedig nagyon forró volt még.

Aztán csak bámultam a bögrémbe, és azokon járt az eszem, amiket Bori mesélt.

– Valami baj van? – kérdezte.

– Nincs – mondtam, aztán megvontam a vállam. – Csak felfüggesztettek.

– Mi a fene?

– Összefirkáltam az emeleti folyosó falait. Nem nagy ügy.

– Mi van?

– Összefirkáltam. Graffitivel. Az igazgató nagyon mérges volt.

– Mennyi időre függesztettek fel?

– Egy hónapra. Az nem olyan sok.

– Ennyire nem érdekel?

Kellemetlen volt, hogy ennyire elképelve meredt rám. Úgy éreztem, mindenki minket néz, aminek persze aligha volt valóságalapja.

– Mit írtál a falra?

Szemerédi Fanny

– Szavakat – vontam vállat. Nem akartam elmondani, ő meg tudta, hogy nem is fogom, hát csak a szemét forgatta.

– Ez hányadik nap?

– Hogy nem vagyok suliban?

Bólintott.

– A második.

Egy darabig nem válaszolt, csak lehajtotta a fejét, és merev arccal bámulta a forró csokiját.

– Miért csinálod ezt?

Nem válaszoltam. Mít lehet válaszolni egy ilyen kérdésre?

– Megint iskolát akarsz váltani, vagy mi van? Hm? Bálint, figyelj már! Megint iskolát akarsz váltani?

– Nem akarok – mondtam, és komolyan is gondoltam. Nem jó dolog mindig az „új fiú”-nak lenni.

– Akkor miért cseszed el megint szándékosan?

Tovább hallgattam, ő meg sóhajtott. Hirtelen nagyon megutáltam, jogtalanul, mert nem akart ő rosszat. Meg tulajdonképpen igaza volt, de akkor is megutáltam. Azt is utáltam, hogy ott ülök vele szemben, valami tejszágú kávézóban, és hallgatom, ahogy lecsesz.

Ültünk még egy kicsit, egyikünk se szólt semmit, én meg egyszer csak lehajoltam, és felvettem a hátizsákomat a földről.

– Megyek – mondtam. Nem undokul vagy flegmán, próbáltam a lehető legkedvesebb lenni, mert tudtam én már akkor is, hogy később meg fogom bánni az egészet. Csak egy pillanatra néztem rá, és látszott rajta, hogy megsértődött. – Megyek. Majd találkozunk még valamikor, jó? Ha te is akarod. Én ráérek, tudod.

Szorongatta a poharát, és nem nézett rám, csak úgy maga elé, és jajj, de merev képet vágott. Nagyon rossz volt, ne tudd meg.

– Majd beszélünk még, jó? Meg majd hívhatnál, ha találkozni szeretnél, oké?

Már felöltöztem, a hátizsák is rajtam volt. Csak álltam ott előtte, és vártam valamilyen választ. Nem kaptam. Bocsánatot kellett volna kérnem, de túl ideges voltam hozzá.

– Na, megyek. Szevasz!

És el is mentem. Komolyan. Pedig nem kellett volna.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Dudás Károly (1947) író, nyugalmazott újságíró (Szabadka)

Fehér Miklós (1994) író, az Újvidéki Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom mesterhallgatója, újságíró (Zenta)

Gazsó Hargita (1982) muzeológus (Topolya)

Gulyás József (1937–2014) költő (Szabadka)

Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)

Majoros Sándor (1956) író, szerkesztő (Bácskossuthfalva–Budapest)

Mészáros Zoltán (1969) történész, főlevéltáros (Szabadka)

Mezei Zsófia (1984) újságíró (Zenta)

Molnár Tibor (1966) főlevéltáros (Zenta)

Saki (Hector Hugh Munro,1870–1916) író (Burma, Anglia)

Serfőző Réka (1996), az Újvidéki Egyetem BTK anglisztika szakának negyedik évfolyamos hallgatója (Zenta–Újvidék)

Silling István (1950) néprajzkutató (Kupuszina)

Szemerédi Fanny (2004) általános iskolai tanuló (Csóka)

Tóth Ágota (1974) tanár (Szabadka)

Varga Tamás (1976) színész, rendező (Zenta)

Verebes György (1965) festőművész (Zenta–Szolnok)

Wilhelm József (1970) tanár, költő (Doroszló)

Lapszámunkat **Nemes Fekete Edit** munkáival illusztráltuk; fényképezte Molnár Edvárd

emberek a történelemben

A VÖRÖS HADSEREG A BÁCSKAI TISZA MENTÉN 1944-BEN

Molnár Tibor

A Vörös Hadsereg megérkezése a Délvidékre/Vajdaságba

1944 közepére a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg (JNH) – partizánosztatokba, önálló brigádokba és harminckilenc hadosztályba rendeződve – 350 ezer harccsal rendelkezett, amelynek zöme Szerbiában csoportosult. A szovjet Vörös Hadsereg előrenyomulása Romániában jelezte, hogy küszöbön áll a Balkánért vívandó döntő összecsapás. Ezeket az új fejleményeket a német hadvezetés is észlelte, és megkezdte a Görögországban állomásozó, 350 ezer katonából álló „E” hadseregcsoport kivonását, ami már csak Macedónián, Koszovón, Szandzsákon, Montenegrón és Bosznián keresztül volt lehetséges.

Joszip Broz Tito, a Jugoszláv Nemzeti Bizottság elnöke és a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg főparancsnoka 1944. szeptember 8-án – annak kapcsán, hogy a szovjet csapatok 1944. szeptember 6-án elérték Jugoszlávia háború előtti határait – kiáltványt intézett a JNH tagjaihoz, amelyben felszólította őket, hogy fogadják barátsággal a Vörös Hadsereget, mert az szövetséges, és segítséget hoz. Egyben felszólította a jugoszláv partizánokat is, hogy a szovjetekkel vállvetve harcoljanak Jugoszlávia végleges felszabadításáért.

Tito 1944. szeptember 21-én – komoly konspirációs előkészületeket követően, hogy a szövetséges katonai misszió ne szerezzen tudomást utazásáról – Moszkvába érkezett, ahol Sztálinnal tárgyalt. A tárgyalások témáját a JNH és a Vörös Hadsereg jugoszláviai közös hadműveletei, valamint annak feltételei képezték. A tárgyalások eredményeként Tito beleegyezését adta, hogy a szovjet csapatok – Belgrád felszabadításában részt véve – ideiglenesen áthaladjanak Szerbia és a Vajdaság területén. Cserébe a szovjet főparancsnokság biztosította tizenkét jugoszláv gyaloghadosztály (tízezer harcos), valamint két légi hadosztály teljes felszerelését és felfegyverzését. A szovjetek elfogadták azt a feltételt, hogy a jugoszláv területeken nem rendezkednek be megszállóként, nem avatkoznak bele a helyi közigazgatás ügyeibe, hanem azok a Nemzeti Bizottság irányítása alá kerülnek, valamint tiszteletben tartják az ott élő lakosság jogait is.

Tito 1944. szeptember 28-án hagyta el Moszkvát, ahonnan Craiovába (Románia) repült, és ott tartózkodott október 15-ig. Ezt követően, október 16-án, a teljes jugoszláv legfelsőbb katonai és politikai vezetés Versecre tette át székhelyét. Itt tartották meg 1944. október 17-én azt az ülést, amelyen – a kialakult ingatag politikai, gazdasági és közbiztonsági helyzetre hivatkozva – döntöttek arról, hogy Bánát, Bácska és Baranya területén katonai közigazgatást vezetnek be.

A rendelet – amelyet Tito írt alá – a katonai közigazgatás bevezetését az általános biztonsági helyzet mielőbbi normalizálásával, a gazdasági kapacitások és a termelés a háborús előkészületek szolgálatába állításával magyarázták, de megemlítették azoknak a gondoknak a rendezését is, amelyeket az „idegen elemek” okoztak. A háttország stabilizálására szükség volt azért is, hogy – a Tito–Sztálin megállapodás értelmében – biztosítva legyen a Vörös Hadsereg jugoszláv területen való zavartalan ellátása és átvonulása Magyarország irányába.

A szovjet csapatok 1944. szeptember 12-én Szörényvárnál (ma: Turnu Seve-

Jugoszláv partizánok Zenta főterén 1944 októberében (Zentai Történelmi Levéltár, Fényképtár – Stevan Kragujević felvétele)

rin, Románia) érték el a jugoszláv–román határt, és vették fel a kapcsolatot a jugoszlávokkal. A felvonuló szovjet seregtestek a 2. és 3. Ukrán Front kötelékébe tartoztak. A 46. hadsereg alakulatai 1944 októberének első napjaiban értek a Bánátba, ahol a jugoszláv partizánokkal együtt – ellenállás hiányában – gyorsan nyomultak előre: október 1-jén Fehértemplomot, 2-án Nagybecskereket, 6-án pedig Pancsovát vették birtokukba. A szovjetek október 6-án elérték a Tisza vonalát, és megkísérelték a folyón történő azonnali átkelést, ekkor még sikertelenül. Ennek a fő oka az volt, hogy Titel és Óbecse környékén erős német alakulatok, az ún. Kühlwein-harccsoport állomásozott. Október 7-én a szovjet csapatoknak Adánál, október 8-án pedig Óbecsénél is sikerült átkelniük a Tiszán, és megvetni lábukat a bácskai oldalon.

Ada szovjet kézre kerülése – a korabeli szemtanúknak köszönhetően – meglehetősen jól dokumentált. Itt első alkalommal, 1944. október 8-án, mintegy nyolcezer orosz katona és a hozzájuk csapódó, megbecsülhetetlen számú jugoszláv partizán kelt át a Tiszán. Szombaton, október 7-én, kezdték ágyúzni a várost, a Tiszán át, Padérről, amit már 6-án, pénteken elfoglaltak. A Szőlősoron, a mai Cseh Károly utcában felállított hat magyar ágyúból a honvédek rövid ideig viszonozták a tüzet, de aztán a parancsnok úgy döntött, nem löveti szét a várost, és az ágyúkkal Zentára vonult.

Az oroszok, a román hadvezetőséggel való kiegyezés után gyorsan, ellenállás nélkül nyomultak a Bánátba, onnan pedig az akkori kövesúton gyorsan leszaladtak a Tiszáig. Lényegében csak itt kezdődött a magyar terület, és ennek megfelelően, Adán a Tisza mentén határőrszolgálatok állomásoztak. Őket, a várható támadás idejére az ún. lóstrandtól a strandig 18-19 éves leventék, a strandtól Moholig volt frontharcosok, majd Moholnál a mezőgazdasági iskolások egészítették ki. Eze-

Jugoszláv partizánok bevonulása Zentára 1944. október 14-én (Zentai Történelmi Levéltár, Fényképtár – Stevan Kragujević felvétele)

ket puskákkal fegyverezték fel, a határőrszolgálatok ágyú mellett gépfegyvereik is voltak. A határőrszolgálatok főhadiszállása Adán, Szabó Szabados Sándor házában volt a Zentai utcában, itt is laktak. Az adai kompjárásnál harmincvalahány honvéd állomásozott.

A tiszai kompjárás nem közlekedett. Az előző napokban ugyanis Hallai bácsi kompjárás megállás nélkül szállította a bánáti oldalról a bácskaira a menekülő lovas-kocsis, felpakolt civil német lakosságot, a katonákat és a könnyű hadfelszerelést. A kompos a német parancsnokságtól egy őrt is kért, aki féken tartotta a menekülőket, nehogy sietségükben túlterheljék a kompot.

Amikor a komptulajdonos intett neki, hogy megtelt, az felemelt kézzel és „Halt!” kiáltással megálljt parancsolt, és a kompjárás viszonylag kielégítően, biztonságosan közlekedhetett a két part között. Amikor az utolsó menekülő német katona és ci-

vil is átkelt az adai oldalra, a parancsnok megkérdezte Hallai bácsitól, mennyit ér a kompjárás. Az megmondta, mire a német magyar pénzben, pengőben kifizette az árát, majd a katonák felrobbantották a kompot. Ezzel Adánál egy időre megszűnt a kompjárás közlekedés.

Október 7-én, szombaton délután 1-2 óra körül jelentek meg az oroszok a túlsó parton, ott szaladgáltak. Látszott rajtuk, hogy meglehetősen részegek. Az adai oldalon a fiatal leventék azt a feladatot kapták, hogy döntögessenek el minden szárkúpot, ne legyen bűvőhelye az oroszoknak, akik 3 óra körül kezdték meg az átkelést. Néhány csónakot szereztek az Aranka zsilipjénél, de a honvédek gépfegyvertűze sorra lekaszálta őket. Az oroszok közül sokan, nagyon sokan rönkfákra vagy rőzsekévékre ültek, és evezve próbálták átkelni a vízen, de csakhamar egyensúlyukat veszítették, és belefordultak a Tiszába. Utána

emberek a történelemben

kapálózta, de az átvizesedett, nehéz egyenruha, a rajtuk lévő fegyver a víz alá húzta őket. A parttól 10-20 méternyire már csak csupasz rönkök és rőzsekévék úsztak lefelé a Tiszán. Utasaik – ki tudja hányan – vízbe fúltak.

Így az adai kompjárásnál azon a napon szinte senki sem tudott közülük partot érni. Annál inkább Moholnál. Ott járt a komp, sőt a moholi szerbek várták, szeretettel fogadták az oroszokat, és a melléjük csapódott partizánokat, akik között szép számmal rongyos románok és bolgárok is voltak. Az oroszok zöme, az első hullámban, Adára Moholról jött.

Egy jellemző eset: az adai kompjárásnál a rétből két honvéd megsebesült. Az egyiket, a szakaszvezetővel, felvitték a Tóth-tanyáig, a másik sebesültet ott hagyták, de megígérték neki, hogy visszajönnek érte. Tóth bácsi a tanyáján (a Szőlősor végén lévő cigánytelep után az első tanya a parton) befogták a lovakat a szekérbe, és el is mentek a sebesült honvédért. A szekéren egy felállított magyar gépfegyver is volt, ami hol az egyik, hol a másik oldalra tüzelt. A sebesülteket Zentára, majd Szeged felé vitték, mert arra nem voltak oroszok.

A strand szakaszát a frontharcosok védtek, főként kézigránáttal. Az ott előrenyomuló oroszok közül többen elesetek. A szemtanúk negyvenkilenc elesett orosz katonáról tudnak, akiket a temetőben hantoltak el. Ezeket később Ada központjában temették el, nekik emelték a több évig itt álló, tömör fehér oszlopot, az orosz emlékművet, amelynek felirata „За свободу” („A szabadságért”) volt. Később ezt eltüntették, az elesett orosz katonák földi maradványait pedig Szabadkára vitték.

Kováts Ferenc, az adai nemzetőrség parancsnoka, a helybeli Nagymalom volt igazgatója, a Tisza felől, a templom mellett felfelé nyomuló oroszokat addig lőtte a városháza oszlopoi közül, amíg őt a polgári iskola – a helyén most a szálloda áll – padlásáról az adai szerbek közül valaki le nem lőtte. Az oroszok gyalogosan tovább nyomultak a vasútállomás irányába. Kováts Ferenc, a hősi halált halt nemzetőrség-parancsnok az adai temetőben, családi sírboltban nyugszik.

Október 7-éről 8-ára virradóra négy honvéd lóháton a Bara hídján át a Szent Margit-telep felé menekült, vágatott. De a híd utáni első sarkon, a Sterbik-féle, akkor már álló ház falai mögül orosz vagy partizán gépfegyver sortüze vezetett velük. A partizánok azon nyomban le is vetkőztették őket, és felvették a ruhájukat. A zsebükben lévő azonosító érmék is így tűntek el, ezért az adai temetőben „ismeretlen honvéd” megjelöléssel nyugszanak. Gere Vince, adai plébános irányításával szedték össze és temették el őket Bernáth sírásóval. Már előre kiásott sírok várták az elesetteket, az éjszaka leple alatt összegyűjtötték őket, és köpenybe burkolva temették el.

A sikeres átkelést követően a szovjetek további előrenyomulásuk során október 8-án birtokukba vették Zentát és Óbecsét, október 10-én Horgost és Szabadkát.

1944. október 14-én megkezdődött Belgrád ostroma, amely október 20-ig tartott. A harcok során háromezer jugoszláv partizán, valamint ezer szovjet katona esett el.

Hatalomváltás

A bácskai Tisza mentén a hatalomváltást nem kísérték súlyosabb harcok, mert a csekély harcértékű magyar csapatok a közigazgatás szerveivel együtt kiürítették a területet. Ennek következtében

a szovjetek egyszerűen bevonultak és birtokukba vették a településeket. Ezzel azonban korántsem dőlt el, hogy ki veszi át a hatalmat, mert a szovjetek ebbe nem avatkozhattak bele.

Zentán, némi huzavonát követően, a Jugoszláv Kommunista Párt által fémjelezett – már 1944 tavaszán illegalitásba megalakult – népfelszabadító bizottság és szimpatizánsai foglalták el a városházát. Habár ez valójában csak szimbolikus jelentőségű esemény volt, ezzel mégis átvették a város irányítását. A fő ok az volt, hogy a kommunisták nagyobb támogatottságot élveztek a lakosság körében a monarchistáknál.

A kezdeti képlékeny politikai helyzetet követően, a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg alakulatainak beérkezésével a területen megszilárdult a népfelszabadító bizottságok hatalmi pozíciója. Kezdetét vehette az osztályellenségekkel, valamint a bűnösnek tartott nemzeti kisebbségekkel szembeni erősebb fellépés. Első lépésként a nemzetiségi nyelveket – német, magyar – tiltották ki a nyilvános használatból, valamint eltávolították a magyar nemzetiségű tisztviselőket a közigazgatásból. A hirdetmények – aminek keretében a rezsim kommunikált a néppel – is csak szerb/horvát nyelven jelentek meg.

A bácskai Tisza mentén a katonai közigazgatás 1944. október 23-án vette kezdetét, amikor erről a zentai Népfelszabadító Bizottságot Pavle Gerenčević őrnagy hivatalosan értesítette. A Zentán felállt városparancsnokság illetékes volt a Zentai járás egész területére.

A katonai közigazgatás bevezetésével a településeken megalakult helyi fegyveres alakulatokat népőrség néven reguláris katonai alakulatokká szervezték. A helyi népőrségek élén a parancsnok állt, a testület közvetlenül a helyileg illetékes katonai parancsnokság irányítása alá tartozott, és annak fegyveres végrehajtó szervét képezte. A népőrség legfontosabb feladata a közrend fenntartása és a közbiztonság szavatolása volt, de őrizték a közintézményeket, valamint a munkaszolgálatos alakulatok legénységét és az internálótáborokat is. Ezek a „partizánalakulatok” 1944/45 során Vajdaság-szerte részesei voltak a magyarok és a németek ellen elkövetett atrocitásoknak is.

Folytatás a februári számunkban

Szovjet katonák fogadtatása Zentán 1944 októberében (Zentai Történelmi Levéltár, Fényképtár – Stevan Kragujević felvételei)

Felhasznált irodalom és hivatkozások:

- Proglas Vrhovnog štaba NOV i POJ o dolasku Crvene armije na rumunsko-jugoslovensku granicu od 8. septembra 1944. godine. http://www.znaci.net/00001/138_64.pdf Letöltve 2016. szeptember 21-én.
- Saopštenje TASS-a o sporazumu NKOJ-a i Vrhovnog štaba NOVJ i sovjetske komande o uslovima ulaska sovjetskih trupa na jugoslovensku teritoriju od 28. septembra 1944. godine. http://www.znaci.net/00001/138_64.pdf Letöltve 2016. szeptember 21-én.
- A harcosporthoz a Brandenburg páncélgránátos hadosztály, valamint a Waffen-SS 31. hegyi hadosztályának csapatai tartoztak. Bővebben Molnár Tibor: Zenta és Magyarkanizsa községek II. világháborús hősi halottjai. Zenta, 2003. 62–63.
- Király János – Molnár Tibor: A szovjet csapatok bevonulása Adára. In: Helyismereti almanach. Zenta, 2012. 23–25.
- Molnár Tibor: A Zentai Városparancsnokság válogatott iratai. Zenta–Szeged, 2011. 5. (a továbbiakban: Molnár.)
- Molnár 6.
- Molnár 7–10.

interjú

KORONGOK, MÉHEK ÉS BÖRDUDA

Beszélgetés Vrábel János népi hangszerkészítővel, nyugalmazott tanárral alkotásról és népi életformáról

Károsi Panni

Vrábel János elsősorban mint hangszerkészítő vonult be a köztudatba, pedig számos más területen is aktívan tevékenykedik. Azt mondja, számára sosem a technika a lényeg, hanem a produktum: az alkotás, valami újnak és szépnek a létrehozása az elsődleges, hogy ezt hogyan valósítja meg, alig számít. Egyesületek, folklórközpont alapításában is részt vett, képzőművészet szakos tanárként iskolában is oktatót, szakköröket, táborokat vezetett. Munkáját sokan, sok helyütt elismerték: különdíjakat, plaketteket, díjakat vehetett át, legutóbb a magyar kisebbség kultúrájához való hozzájárulásáért nemzeti nyugdíjat ítéltek meg számára.

A decemberi első hóesésben érkeztünk meg hozzá. A népi életforma szeretetéről tanúskodó csókai otthonában alkotásról, népművészetéről, a felhalmozott tudás átadásáról, megbecsülésről beszélgettünk.

Zenél, hangszereket készít, korongol, méhészkedik, és ez csak a töredéke annak, amivel hozzáértően foglalkozik. Miből ered ez a rengeteg alkotóvágy?

– Engem mindig minden érdekelt, mindent szerettem csinálni. Nagyon sok olyan dolog volt, ami bejött, meg nagyon sok olyan is, ami nem sikerült. De mindig azt mondtam, hogy ha száz dologba belekezek, és abból egy sikerül, akkor a másik kilencvenkilencet is érdemes volt megcsinálni. A másik, ami nekem nagy szöröncsém volt egész életemben, hogy mindig csak azzal tudtam foglalkozni, amit szerettem, mög ami érdekelt. Soha nem voltam rákényszerülve arra, hogy olyannal foglalkozzak, amit nem szeretek. Ez az én nagy szöröncsém. Mindig mondják, hogy „jaj, de jó volt neked”; hát persze, hogy jó volt, én ezt választottam. A másik dolog, hogy én itt születtem Csókán, egy falusi közösségben. Gyerekkoromban még nagyon elevenen élt a népművészet és a néphagyomány. Nem csak a művészetben, hanem a mindennapi életben is létezett egy természeti életforma. Ebbe születtem bele, ezt tanultam meg. Megtanultam megcsinálni mindazokat a tárgyakat, amikre nekem szükségem volt. Nemcsak művészetéről beszélek, hanem egyszerű használati tárgyakról is, amikben szintén megtaláltam a szépséget.

Kitől tanulta meg elkészíteni ezeket a tárgyakat?

– Maguktól az itt élő emberektől. Például gyerekkoromban még nem volt kész a zentai híd, valahol a *homokon*, a város alatt volt a komp, ott jártak át a csókaiak a zentai vásárra. A szüleim szekérrel elmentek a kompig, ott kifogták a lovakat, engemet itt hagytak a bánáti oldalon, az erdőszélen, hogy vigyázzak a lovakra. Ők meg a komppal átkeltek a Tiszán. Rendszerint ilyenkor a vásár után kaptam egy bicskát, ez volt az ajándék. A töltésoldalon a nagybátyám, Jani bácsi legeltetett, látta, hogy egyedül vagyok, hívott szalonnázni, ilyesmi. Aztán megkérdezte, fűzfafütyülőt hányat csináltam. Azt se tudtam, mi az a fűzfafütyülő. Jani bácsi fogta a bicskáját, sitty-sutty, és már fütyült is. Megmutogatta, hogy köll csinálni, így tanultam meg fűzfafütyülőt készíteni. Nagyon sok mindent ilyen spon-tán módon tanultam meg.

Ha jól tudom, szóni is tud.

– Csókán volt egyszer egy takács, a falu bejáratánál laktak. A szüleim telente hasít-

gatták a rongyot, és vitték a takácshoz, hogy megszője. Én meg ott álltam, hogy milyen jó dolog ez, és milyen szép szőnyeget csinál ez a takács. Ez sokáig bennem maradt, hogy majd egyszer megtanulom én is. Aztán egyszer találtam egy régi szövőszéket, amit megjavítottam, és megtanultam rajta dolgozni. A gyerekek még kicsik voltak, de ők is szívesen próbálgatták.

A fazekassággal hogy került kapcsolatba?

– A környéken volt egy fazekasmester, akit még gyerekkoromban láttam dolgozni. Álltam, és néztem, hogy a korong ott forog, ő meg csinálja a köcsögöt. Már középiskolás voltam, amikor eldöntöttem, hogy megtanulok fazekaskodni. A szomszédságban az egyik, nálam kicsit idősebb srác csinált magának egy hegesztő szerkezetet, és kérdezte, mit hegesszünk. Hát nekem egy ilyen fazekas szerkezet! Összehesztettük meg deszkából összeácsoltuk, és ugyan nyegle volt, nem volt tökéletes, de megtanultam rajta korongolni bizonyos szinten. A főiskolán már volt korong, én voltam az egyedüli, aki tudta használni. Később, már mint tanár szakkört vezettem a gyerekeknek, korongolást is tanítottam. Nem úgy, hogy a tanár beül a terem közepére, és korongol, a gyerekek meg nézik, hanem ők is nekiültek. Akik ötödiktől nyolcadikig odajártak a szakkörre, azok nagyon jól megtanulták ezt a mesterséget.

A népművészetnek számos területén tevékenykedik, mégis legtöbbször a hangszereiről ismerik. Mit gondolt, miért?

– Azért, mert amikor mi a hetvenes években elkezdtünk népzenével foglalkozni, a lelkesedés borzasztóan megvolt, de nem voltak hangszereink. És ha nincsenek, akkor el köll készíteni őket. Így kezdtem én el, a magunk számára csináltam őket.

Általában népi hangszereket készítetek, olyanokat, amiket a Kárpát-medencében élő népek használtak. Szinte az összes hangszert el tudom készíteni. Legalább egy példányt csináltam ezek mindegyikéből, hogy lássam, hogy szól, meg hogy hogy köll elkészíteni. A szakkörökön is csináltunk különböző kis hangszereket a gyerekekkel, körtemmuzsikákat például.

Van kedvenc hangszere?

– Mindegyik a kedvencem. De legjobban a bőrdudán szeretek játszani. Sokan nem szeretik, mert ez egy vad hangszere, ettől megőrülnek az emberek meg az állatok is, amikor kint a pusztán a pásztor megrikantja. Ez egy *őrült* hangszere, nem szalonnokba való. Éppen a nyersessége, vadsága miatt szeretem, meg az ősiessége miatt. A dudálás meg a duda több ezer éves ha-

A szerző fotója

gyomány. A Kárpát-medencében általában kecskebőrből vagy kutyabőrből készítették a dudát. A birka- vagy báránybőrnek gyöngébb a bőre, az könnyen szétszakadt, ezért a kecske- és a kutyabőr volt a legelterjedtebb. Valamikor Csókán is voltak dudások, ők előszeretettel használtak kutyabőrt, mert a kutyának nagyon erős a bőre. Sőt, énnekem az egyik nagybátyám csizmadiamestőr volt. Ő a legjobb minőségű bőrcsizmákat kutyabőrből csinálta, annyira erős és szívós a kutya bőre.

Van olyan hangszere, amit a legszívesebben készít?

– Ez változó. Van, amikor sokáig egy bizonyos hangszert készítek, egy időben például kobozokat, máskor bőrdudákat vagy citerákat. Az elmúlt két-három évben inkább tekerőket csinálunk a fiammal együtt, közösen. Nemcsak magyar tekerőt, hanem nagyon sokféle fajtát. Szinte az összes hangszere, amit a Kárpát-medencében használtak, ázsiai eredetű. Kivéve a tekerőt, az inkább közép-európai hangszere. A 11–12. században templomokban használták, tekerőzene mellett vezették le az egyházi szertartást. A hangzása nagyon érdekes, mert állandó, monoton, folyamatos alaphangon szól, egy középkori, sötét templomban ez biztosan érdekes hangzást adott.

Miért tartja fontosnak, hogy a népművészetet ne csak művelje, hanem tovább is adja?

– Nem is népművészetéről, inkább népi életformáról beszélnék. Sokszor keverjük ezt a kettőt, pedig nem ugyanazt jelentik. A néptánc is inkább életforma, mert az is szükséges, és hozzátartozik az életünkhöz. Bármilyen körülményben az életben, ami létezik, az több ezer éven keresztül alakult ki. Amit ez a közösség ennyi időn át megőrzött számunkra, azt nem szabad félredobni egy akármilyen modern idétlenség miatt. Ha kapsz egy értékrendet, akkor meg fogod tudni különböztetni a hamis értéket a valóditól. A népi életforma pedig az értékrendden keresztül segít eligazodni az életben. A másik pedig az, hogy amit te magad meg-

csinálsz, ahhoz mindig szeretettel nyúlsz hozzá. Legyen az akár egy kis nemezszőnyeg, szeretni fogod, mert a te munkád. Az ipar által termelt tárgyat megveszed, ideig-óráig tetszik, utána már nem biztos.

A gyerekek mennyire fogékonyak minderre?

– Az a szerencse, hogy nagyon szeretik és fogékonyak. Nagyon sokszor hallottam, hogy „jaj, az én gyereketem ez nem érdekli”, de aztán szakkörre bejött ötven-hatvan gyerek, és azok úgy dolgoztak, hogy este tízkor köllött őket hazaküldeni. Annyira szerették, hogy nem tudták abbahagyni, nekem meg nem volt szívem megszakítani a munkát, mikor belelendültek a korongolásba meg a szövésbe.

Az elmúlt évtizedekben tapasztalt valami változást a gyerekek nyitottságával kapcsolatban?

– Igen, a *Fölszállott a páva* vetélkedőben is fantasztikus, hogy milyen szinten tudják művelni ezeket a dolgokat. Éppen azért, mert nagyon sok fiatal, talán a mi munkánknak is köszönhetően, fordul a népművészet felé. A Pávában lehetett ezt látni igazán: micsoda színvonalas táncegyüttesek, népzenei csoportok, hangszeres előadások, énekesek voltak! De ez nemcsak mifelénk van így. Szinte naponta kapok megrendeléseket az egész világból, hogy bőrdudát vagy tekerőt szeretnének venni.

A méhészet hogyan kapcsolódik mindehhez?

– A méhészet ugyanúgy közel van a természethez, mint a többi. Nagyon nemes dolog. Azért kezdtem el, mert nagyon beteg voltam, és azt ajánlották a kórházban, hogy minél többet legyen friss levegő. Nekem hülyeségnek tűnt, hogy csak úgy öbölgyek kint. A méhészek mondták, hogy adnak néhány méhcsaládot, ez lesz az ürügy, hogy kint legyen a levegő. Mára már a gyerekek is elkezdtek méhészkedni, összesen hat-hét-száz méhcsaládunk van. Igaz, én már visszafogom kicsit magamat, csak sok munka van ezzel. Meg hát ez fizikai munka, nem-

interjú

csak úgy van, hogy megnyitom a kaptárt, és folyik a méz; dolgozni is kell vele. Nyáron szinte állandó-an ad munkát a méhészet. Télen a tájukra se köll menni, elvannak szépen nyugodtan, nem szabad őket háborgatni.

Számos díjat és elismerést tudhat magáénak.

– Nagyon sok díjat kaptam, de igazából nem foglalkozom velük. Az ilyen-olyan díjak és elismerések mind nagyon szépek, nagyon kedves dolgok, de ezeken túl kell lépni. Nem köll velük foglalkozni, megkaptam, és kész. Magyarországon kaptam az Életfa díjat, az szép volt. Ennek megadták a módját, augusztus 20-án adták át a Nemzeti Múzeumban.

Elég megbecsülést kap a munkájáért?

– Bizonyos réteg, bizonyos közösség nagyon megbecsüli, bizonyos réteg meg nem. Aki nem becsüli meg, azzal nem kell foglalkozni. A tévés műsorokban mindig bemondják, hogy ki volt a fővilágító, a hangmérnök, ki kezelte a kamerát, ki csapta föl a villanyt, ki zenélt, ki énekölt, de azt soha nem hallottam, hogy megemlétték volna, hogy hú, ezt a bitang jó hangszert ki csinálta! Ha megrikkan egy bőrduda, hát azért az valami. Ott van a világosító neve, de azt soha nem mondják el, hogy ki csinálta a bőrdudát. Fontos lenne, hogy ha bejön a Páva színpadára egy menyecske egy gyönyörű szép népviseletben, akkor ne csak azt mondják be, hogy ki tanította meg a leánykát énekelni, hanem azt is, hogy azt a népviseletet ki varrta. Mert ott olyan népviseletek voltak, mind a legényeknek, mind a leánykák-nak, hogy csuda. Ez is ugyanolyan fontos, mint hogy ki tanította meg énekolni, vagy kitől gyűjtötték azt a népdalt. Ugyanúgy az előadás része, hozzájárul a sikeréhez. A fiúkon is, ahogy táncoltak, csak úgy fénylött a csizma a lábukon. Az a csizma sok mindent elárul: arról is, hogy ki táncol benne, de a készítőjéről is. Egy olyan csizma nem megy szét attól, hogy leteszi a földre a lábát a táncos.

Pihenni szokott? Hogyan kapcsolódik ki?

– Nekem a munkám a ki-kapcsolódás. Ez egy tudatos választás volt. Előfordult, hogy a barátaim rábeszéltek, menjek velük Makóra, Mórahalomra a fürdőbe, mert az milyen jó. Ott pocskoltam a vízben, vettem egy lepényt, kávéztam, megint pocskoltam, és még dél sem volt, már mentem volna haza, hogy dolgozzak. Nem tudom jól érezni magam, ha ottan lebzszölök, és nem csinálok semmit. Az alkotómunkában tudom magam jól érezni, meg kipihenni. Valójában a világ legjobb pszichoterápiája, ha megcsinálok egy sípot vagy bármi egyebet.

színház

KÉT KÖNNYED, DE TARTALMAS ESTE (A Lila ákáról és az Osztrigás Miciről)

A 2018/19-es évadban idáig két bemutatót tartott a Szabadkai Népszínház Magyar Társulata. A két előadás több szempontból párhuzamba állítható, ezért érdemes egy íráson belül foglalkozni velük.

Az utóbbi években Szabadka mindkét színházára a közönség fogyása jellemző. Öt-tíz éve nem volt egyszerű jegyet szerezni egy-egy előadásra, előrendelés nélkül szinte nem is lehetett. Mára ez a helyzet teljesen megváltozott: sokszor kétséges az előadás megtartása az érdeklődés hiánya miatt. Tény, hogy ezekben az években a lakosság igen megfogyatkozott, viszont az is igaz, hogy mindkét színházban egyre kevesebb az igazán jó előadás. Bizonyítja ezt az, hogy azért vannak most is olyan előadások, amelyekre magától jön a közönség, és megtölti a nézőteret. A sok gyenge produkció miatt (a gyengeséget soha nem a színészi teljesítmény okozta, hanem inkább a darabválasztás, rendezés) a közönség talán elveszítette már bizalmát, érdeklődését; ezért valószínűleg különösen fontos lenne a színházi vezetés részéről, ha olyan darabokat és rendezőket választana, amelyekkel vissza lehetne szoktatni az embereket a színházba. Ezzel a gondolattal kicsit önmagam ellen is beszélek, mivel én magam is inkább a merészebb, provokatívabb, új nyelvet, formákat kipróbáló színház híve vagyok, de látni kell, hogy a pillanatnyi körülmények mit kívánnak. Ezért azt gondolom, hogy a Népszínház vezetősége nagyon jó döntést hozott, amikor az évadot két „közönségbarát” előadással kezdte: Szép Ernő *Lila Ákác* és Georges Feydeau *Osztrigás Mici* című művével.

Mindkét dráma a századforduló könnyed, szórakoztató világát idézi, időben Feydeau bohózata korábban játszódik, és azt a párizsi bohém világot jeleníti meg, ami annyira izgalmas és vonzó volt már a maga korában is, és amit a maguk szerény módján a *Lila ákác* szereplői is próbálnak megélni pár évtizeddel később, már a két háború között.

Szép Ernő művét az abszurd dráma magyar előfutáraként szokták emlegetni, amely értelmezést az előadás rendezője Sebestyén Aba fel is használt munkája során. Az abszurdítás megjelenítése számomra egy kicsit zavaró volt, legtöbb esetben nem értettem a színészi játéknak ezeket a furcsaságait, később jöttem rá, hogy milyen céllal választották ezeket a megoldásokat. Talán a zavar okozója lehet az is, hogy a XX. század elején, amikor Nyugat-Európában az abszurd volt az igazán aktuális kifejezési forma, a kelet-európai kultúrában, irodalomban nem az abszurd, hanem a groteszk megjelenítés lett az uralkodó. Bár bizonyos dolgokban hasonló a két kategória, de lényegét tekintve nagy különbség van közöttük, és épp ezért szükséges a kettőt különválasztani egymástól. A kelet-európai ember számára a groteszk az, amit igazán a magáénak érez, az abszurdot érti ugyan, de magáévá tenni kevésbé tudja. Talán ennek a két megjelenítési formának az egymásba csúszása okozhatta azt, hogy egy-egy jelenetet, színészi megoldást disszonánsnak éreztem.

Az előadás alapvetően korhű, nem igyekszik minden mozzanatában maivá lenni, viszont a drámának vannak olyan témái, vonásai, amelyek napjainkban is aktuálisak, és ezeket a rendezés finoman hangsúlyossá is tette. Ebben a vonatkozásban tehát a *Lila ákác* nem pusztán könnyeden szórakoztat, hanem egy kicsit a néző elevenjébe is vág egy-egy megoldással. Gondolok itt például

a sötét tónusú kezdésre, ahol is az összes szereplő – kivéve a két főszereplőt – egy kissé groteszk és ironikus módon énekelve egy dalt (Kucsera Géza szerzeménye) megtűzdelnek egy fát lila virágokkal, majd lassan elhagyják a színpadot, ami után megjelenik a két főszereplő, akiknek a szerelme kibontakozását és beteljesülését fogjuk végignézni a következő két órában. Ennél még inkább szívbe markoló az előadás vége, amikor is Pali megtudja, hogy szerelme az elviselhetetlen szegénység miatt kénytelen volt külföldre menni munkát vállalni, és ezt anélkül tette, hogy szólt volna neki, mert akkor nyilván nem tehetne volna meg. A húszas évek nyomora íratta ezt Szép Ernővel, de a rendező egy szélsőségesen groteszk jelenetbe ágyazva felerősítette a darabnak ezt a zárását. A rendezés tehát a darab abszurdítását húzza alá bizonyos helyzetekben, amelyek miatt mégsem tudunk teljes lelki áhítattal és kényelemmel szórakozni ezen a nem teljesen könnyed előadáson. Számomra a színészek játéka nem minden esetben volt érthető, időnként kínosan éreztem magam egy-egy alakítástól. Ezek azok a szerepek, amelyeknél – úgy gondolom – a groteszk vonást kívánták kiemelni, de valahogy mégsem sikerült ennek mély, finomabb árnyalatait megragadni, így inkább harsány, kellemetlen megjelenítés lett belőle. Négy ilyen alakítás volt, ami mindvégig ezt az érzést keltette bennem: Zsüzsü (Körmöci Petronella), Majmóczy (Baráth Attila), Mili (Sziráczy Katalin) és Angelusz papa (Mezei Zoltán). Pont ezek azok a figurák, akiken keresztül a bemutatott világ fonákságát, betegességét láthatjuk, és nyilván ezt a rendezői utasítást kapták a színészek, viszont ugyanilyen fonák karakter Míusz (Hajdú Tamás), aki állandóan zsidózik és verekedni akar, Hajdú Tamás alakításában azonban egyszer sem éreztem túljátszást, ripacszkodást. Meg tudta jeleníteni a figura groteszkségét valahol a mélyebb, finomabb rétegeiben.

A díszlettel, kellékekkel (Kupás Anna) kapcsolatban emelnék ki még egy dolgot, ami már évek óta borzasztóan zavar. Ez pedig a kínai művirágok, növények és egyéb kellékek használata. A második felvonásban a színpadot elárasztják a kínai művirágok, és én akármilyen értelmezést is próbálok ennek adni, semmilyen elfogadható érvet nem találok. Nagyon ízléstelen ez a díszlet, és sajnos szinte általános jelenség, hogy ezekkel a termékekkel oldják meg a díszletezést, ami nagyon sokat levon az előadás esztétikai értékéből.

Az *Osztrigás Mici* című előadásban hála Istennek nem voltak művirágok, minden szempontból ízléses, kiegyensúlyozott produkció. A színészek nagyszerű alakítása, az előadás dinamikája, sodró lendülete magával ragadja a nézőt. A két előadás összekötő kapcsaként értelmezhető Fülöp Tímea alakítása, aki a *Lila Ákác*ban a Casino tapasztalt táncosnőjét, Feydeau bohózatában pedig a címszereplőt játssza: mellékszereplőből főszereplővé, a kis budapesti bár táncosnőjéből a párizsi Maxim ünnepelt táncosnőjévé válik. Mint fentebb említettem, körülbelül harminc év és egy világháború telik el a két dráma közt, az *Osztrigás Mici*-ben tehát még csak az önfeledt szórakozást élvezhetjük, nincs előhangja sem annak a sötétségnek, ami Szép Ernő drámájában már fölsejlik, az előadásban pedig – főleg a végén – dübörög. Az *Osztrigás Mici* rendezője (László Sándor) nem aktualizál, nem emel ki különösebben semmit, nem lehet

érezni semmi utalást bármely fontos vagy elgondolkodtató kérdésre, egyszerűen szórakoztatni akar, ami a tempónak és a színészek nagyszerű játékának köszönhetően tökéletesen működik is. A két színlapot összehasonlítva is feltűnik, hogy a *Lila ákác*ról a lap közepén kiemelt grafikával olvashatjuk a rendező gondolatait a drámáról és az előadásról, míg az *Osztrigás Mici* színlapján – László Sándor nyilatkozatai alapján tudjuk, hogy szándékosan – nincsenek ilyen gondolatok. A színészi játékra visszatérve elmondható, hogy szinte mindegyik tökéletes, könnyed, minden mesterkéeltségtől mentes, rendkívüli alakítás. Pálfi Ervin játékát mégis kiemelném, aki legtöbbször főszerepeket játszik, ebben az előadásban mellékszerepe van, a szereposztásban is az utolsó helyen áll: ő a szolga, de alakítása annyira egyéni, és apró rezdüléseivel olyan emlékezetes és figyelemfelkeltő, hogy mintegy az előadás egyik legfőbb szereplőjévé válik.

Az évad tehát jól indult a Szabadkai Népszínházban, két olyan előadás került repertoárra, amire biztosan sokáig minden jegyet el tudnak adni. Szeptemberi rádiónyilatkozatában Gyarmati Kata elmondta, hogy ez után a két bemutató után a következő félévben két kísérleti jellegű előadás lesz: Aiszkhülosz *Oresztei*ája és Sterne Tristram *Shandy*-je. Én igazából szeptember óta ezt a két előadást várom, de mivel nagyon fontosnak tartom a színházak sikerét és zökkenőmentes működését Szabadkán, ezért éppen ennyire örülök annak is, hogy ezek előtt a nehezebb témájú előadások előtt olyan bemutatók voltak, amelyek a közönség folyamatos jelenlétét biztosítják a színházban.

Lila ákác

Bemutató: 2018. szeptember 28.
Csacsinszky Pali: Pálfi Ervin
Tóth Manci, táncosnő: Pámer Csilla
Bizonyos nagyságos úr: Csernik Árpád
Bizonyosné nagyságos asszony: Kalmár Zsuzsa
Angelusz papa, táncügynök: Mezei Zoltán
Zsüzsü, balettmesternő: Körmöci Petronella
Míusz, fiatalúr: Hajdú Tamás
Majmóczy, fiatalúr: Baráth Attila
Hédi, táncosnő: Fülöp Tímea
Mili, virágárusnő: Sziráczy Katalin
Leó, zongorista: ifj. Kucsera Géza
Józsi, pincér: Szilágyi Nándor
Rendező: Sebestyén Aba m.v.

Osztrigás Mici

Bemutató: 2018. december 6.
Petypon, orvostanár: Mezei Zoltán
Gabriella, a felesége: G. Erdélyi Hermina
Petypon du Grelé tábornok: Balázs Áron
Clementine, a tábornok unokahúga: Pámer Csilla
Corignon hadnagy: Hajdú Tamás
Osztrigás Mici, táncosnő: Fülöp Tímea
Montgicourt, orvos: Kovács Nemes Andor
Chanteau abbé: Ralbovszki Csaba
De Valmonté hercegnő: Vicei Natália
De Valmonté herceg, a fia: Baráth Attila
Özvegy Claux grófné: Körmöci Petronella
Özvegy Vidauban bárónő: Pesitz Mónika
Özvegy Sauvarelné: Sziráczy Katalin
Étienne és Émile: Pálfi Ervin
Rendező: László Sándor, m.v.

HAGYOMÁNYOS ÉRTÉKEK MODERN KÖNTÖSBEN

Mezei Zsófia

Molnár Ferenc: Liliom

Rendezte: Mészáros Tibor

December 19-én mutatták be a Zentai Magyar Kamaraszínház legújabb előadását, amelynek rendezője a debreceni Csokonai Színház színművésze és rendezője, Mészáros Tibor. A drámairodalom klasszikusnak számító darabját a hagyományos feldolgozásokhoz viszonyítva most modernebb értelmezésben mutatták be, ezzel pedig egy újabb közönségbarát előadással gazdagították a zentai repertoárt.

A Zentai Magyar Kamaraszínház kistermének színpadán olyan környezetben jelent meg az előadás, amely mellőzte a korabeli díszletezés szokását, sokkal inkább koncentrálna a szükséges eszközökre. A díszlet ilyen módon a fények, valamint hangok hangulatkeltő alkalmazásával válhatott érzékletessé, hiszen a színészek számára mindössze egyetlen pad szolgált a jelenetek megjelenítésének eszközéül. A szokatlan színpadi összképen edződött nézőknek emiatt mégsem lehetett hiányérzetük, mivel a minimalista vizuális koncepció bebizonyította, hogy az előadás életre hívásához nincs szükség komplex enteriőrre. A díszlet mellett a darab során viselt kosztümöknek is láthatóan az volt a céljuk, hogy több idősből is képesek legyenek életre kelni. A leghagyományosabb jelmezt Juli (Verebes Judit) viselte, aki figurájából adódóan is a hagyományos értékeket képviselte a darabban. Liliom (Dévai Zoltán) és a többi szereplő tehát nála is jobban érzékelhetővé tette jelme-

zével azt az időbeli semlegességet, amely e rendezői értelmezés sajátossága, vagyis amely modern környezetben is lehetségesnek tekinti a történetet. A népies jellegű vizuális részletek mégis enyhe diszharmoniót szültek a provokatívan modernizáló jelmezekkel, mivel Muskátné (Nešić Máté) transzvesztita figurája inkább volt kortárs, mint semleges.

Kitűnő rendezői alaposságra és hangmérnöki ügyességre vall, ahogyan a kísérőhangokat a dramaturgia, valamint a színpadkép szerves részévé tették. Ezzel pedig ugyancsak a darab azon oldalát erősítették, mely a történet hagyományos időbeliségét semlegesíteni kívánja, hiszen a minimális díszletet maradéktalanul kiegészítették a pontosan elhelyezett hangeffektusok, mint a vízcsepegés, kutyaugatás vagy ablaknyitás zöreje. Ugyanez jelmezte az oldalsó falakra és a fehér háttérre vetített hangulatkelő világitást is, amely így teljessé tette a modernizáló rendezői értelmezést. Az előadás zenei betétei viszont, ehhez viszonyítva, képviselhetek volna komolyabb hangulatbeli vagy eszmei üzenetet is. Időnként kissé felszínesnek hatottak a könnyűzenei részletek, bár kortárs értelmezésben nyilván érthető a jelenlétük. A darab korántsem sekélyes mondanivalóját tekintve talán érdemes lett volna a kifinomultabb zenei kifejezés felé fordulni.

A Zentai Magyar Kamaraszínház társulatának tagjai, mint ismeretes, csaknem kivétel nélkül egyazon generáció tagjai, ennek köszönhető, hogy munkájuk mindig összeszokottságról árulkodik, azonos érzelmi mélységekre hatol,

Lőrinc Tímea, Dévai Zoltán, Verebes Judit

hasonló mértékű kidolgozottságra vall. Ez a szakmai homogenitás érthető módon megkönnyítheti a társulat tagjainak közös munkáját, viszont magától értetődően az idősebb figurák, érettebb karakterek megformálása is az ő feladatuk. Kérdés, hogy a társulat korosztály szerinti nagyobb megosztottsága mekkora előnyt jelentene egy-egy előadás létrehozásánál? A színész nyilván nem rendelkezhet mindenre kiterjedő élettapasztalattal, de lehetnek olyan mélységű szerepek, amelyek megformálásánál támaszt nyújthat valamiféle edzettség, gyűröttség vagy akár a tényleges ráncok megléte. A Liliomot alakító Dévai Zoltán megjelenésében és kisugárzásában valóban tökéletesen alakította a bohém világfi figuráját. Liliom felelőtlen, duhaj, önző jelleme maradéktalanul kirajzolódott az előadás során; türelmetlensége, sőt durvasága is érzékletessé vált. Talán Dévai megnyerő, vidám alkatának köszönhető, hogy Liliom valódi megkeseredettségéből a kelleténél kevesebbet láttunk. A reménytelenül romlott, jó útra térni képtelen figurára a darab végén végmenő megtisztulásnál lett volna nagyobb szükség, bár a lányával való találkozáskor csattanó (a szeretteire mért újabb) ütés még így is mérhetetlenül megrendítő volt. A Verebes Judit által megformált Juliról sugárzik, hogy hagyományos és merev környezetből érkezik a városi parkba. Ebből a feltehetően zárt és érzéketlen környezetből, a cselédsors elől menekülve fut Liliom karjaiba. Verebes Judit játéka olyan lány jellemét tárja elénk, aki talán előéletének korábbi tragédiája folytán kerül egy újabb reménytelen élethelyzetbe. Juli figuráját nézve a nézőnek az az érzése, a lány nemcsak érzelmei által vezérelve, de szinte szándékosan veti magát egy újabb áldatlan mártírszerepbe. Eltökéltége mintha azt az üzenetet hordozná, hogy ez a cseppet sem hisztérien lány tudatában van mindannak, ami történni fog vele. Szerelme halála

feletti gyásza inkább szenvtelen, mint beletörődő, mivel a szerepből adódó nőies lágyaság itt inkább asszonyi céltudatossággá formálódott. Esendősége, érzékenysége csupán döntésein keresztül volt érezhető.

Mari, a főszereplő Juli figurájának barátnője igazi naivaként mutatkozik be. Kezdetben nem is hiszi, hogy barátnője valóban komolyan vonzódhat a vidámpark nagyhírű csalogatójához. Lőrinc Tímea által játszott figurájában olyan lányt ismerhetünk meg, aki ennek ellenére nagyon is tudatosan alakítja magánéletét, hiszen a kezdetben csak hordárként dolgozó kedvesét, Hugót (Papp Arnold) támogatva igazi vállalkozófeleséggé válik. Sorsa Juliéval ellentétben felfelé ível, ebből fa-

kadóan pedig magától értetődően adódik a kérdés, Mari alakja valóban annyira butácska-e, mint azt kezdetben láthattuk.

Mészáros Tibor új zentai rendezését is, a társulattól megszokott, fiatalos lendület jellemezte. Játékuk egyenletes intenzitású, könnyen befogadható formában tárta a közönség elé Molnár Ferenc darabját, amely ugyanakkor korunkban is érvényes mély emberi, érzelmi konfliktusokat dolgoz fel.

Szereposztás: Liliom – Dévai Zoltán; Juli – Verebes Judit; Mari – Lőrinc Tímea (Pataki Gyűrű-díjas); Ficsúr – Szilágyi Áron; Hugó – Papp Arnold; Muskátné – Nešić Máté; Rendőr – Virág György; Rendező: Mészáros Tibor.

Verebes Judit

Fotók: Herédi Krisztián

